

І. Г. Мельник

Рекреаційна географія

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Державний заклад
„Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”**

І. Г. Мельник

РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ

*Навчально-методичний посібник
для студентів спеціальності „Географія”*

**Луганськ
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”
2012**

УДК [911.3:30](076)

ББК 65.04я73

М48

Рецензенти:

Афанасьєв О. Є. – кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної та економічної географії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, Лауреат Державної премії України в галузі освіти.

Дітковська С. О. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри туризму та готельного господарства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Слоньова Т. І. – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мельник І. Г.

М48

Рекреаційна географія : навч.-метод. посіб. для студ. спец. „Географія”/ І. Г. Мельник ; Держ.закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2012. – 102 с.

Навчально-методичний посібник розроблено відповідно до програми курсу „Рекреаційна географія”, який є одним зі складових у системі підготовки фахівців-географів. Посібник містить програму й тематичний план дисципліни „Рекреаційна географія”, тези лекцій, завдання практикуму, питання до модульного контролю, запитання та завдання до самостійної роботи, словник термінів та критерії оцінювання знань студентів.

Призначено для студентів вищих навчальних закладів, які навчаються за спеціальністю „Географія”, і всіх, хто цікавиться сучасними проблемами рекреаційно-туристичної галузі.

УДК [911.3:30](076)

ББК 65.04р3

*Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 9 від 4 квітня 2012 р.)*

© Мельник І. Г., 2012

© ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2012

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Вступ.....	6
Навчальна програма дисципліни.....	8
Тематичний план дисципліни.....	12
Рекомендована література.....	13
Тези лекцій.....	18
Практикум.....	46
Запитання до самостійної роботи.....	73
Словник понять і термінів.....	78
Запитання до модульного контролю.....	89
Критерії оцінювання знань студентів.....	91
Додатки.....	93

ПЕРЕДМОВА

Рекреаційна географія – це одна з молодих географічних дисциплін, що вивчає просторові закономірності формування, функціонування й розвитку територіальних рекреаційних систем усіх типів і рангів, а також просторові особливості поведінки людей у процесі рекреаційної діяльності. Знання цих закономірностей та особливостей є необхідною умовою організації й успішного функціонування рекреаційно-туристичної галузі, яка розвивається в просторі й часі надзвичайно швидкими темпами. Україна як частина світового простору має доволі потужний рекреаційний потенціал і найближчим часом може ввійти до групи країн з високим рівнем розвитку рекреаційно-туристичного господарства. Усе це робить актуальним завдання навчально-методичного забезпечення викладання географії рекреації (туризму) у вищій школі.

У Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка „Рекреаційна географія” викладається студентам-географам у VIII семестрі як дисципліна „за вибором”. Вона має безпосередній зв’язок з іншими суспільно- і фізико-географічними дисциплінами і значною мірою базується на знаннях, отриманих після їх вивчення. Пропонований курс дозволить студентам не лише отримати додаткові знання із соціальної географії (складовою якої є рекреаційна географія), а й збільшити можливості свого працевлаштування. У наш час до роботи в рекреаційно-туристичній галузі долучаються фахівці різних спеціальностей, серед них мають бути й географи. Вони мають фундаментальні знання про природу, населення й господарство України й різних країн світу, досвід польових практик, педагогічну освіту, навички спілкування з аудиторією. Усе це дозволяє використовувати географів на посадах консультантів, гідів-провідників тощо.

Пропонований посібник побудований як навчально-методичний комплекс, складовими якого є: навчальна програма та тематичний план дисципліни, рекомендована література, тези лекцій, завдання практикуму, запитання для самоконтролю та

модульного контролю, термінологічний словник, критерії оцінювання знань студентів. Така структура посібника дозволяє зробити прозорим увесь процес навчання, що дуже важливо для організації й аудиторної, і позааудиторної (самостійної) роботи студентів.

Пропонований навчально-методичний посібник стане в пригоді не лише студентам-географам, а й представникам інших спеціальностей – студентам, викладачам, практичним працівникам, які мають відношення до рекреаційно-туристичної справи.

ВСТУП

Мета курсу – ознайомлення студентів з основними теоретико-методологічними положеннями рекреаційної географії; висвітлення умов і чинників формування й розвитку рекреаційної галузі в Україні та світі; формування уявлень про сучасні проблеми й напрямки рекреаційних досліджень; формування в студентів умінь і навичок географічного вивчення рекреації.

Завдання курсу:

- засвоїти основні поняття й терміни рекреаційної географії;
- дослідити фактори, що впливають на формування, функціонування й розвиток рекреації як форми людської діяльності на різних рівнях – глобальному, національному й регіональному;
- ознайомитись з методикою оцінки природних і антропогенних рекреаційних ресурсів, актуальними завданнями й методами раціонального рекреаційного природокористування;
- дослідити наявні підходи до систематизації видів рекреації й рекреаційно-туристської діяльності;
- виявити передумови й фактори рекреаційного районуутворення;
- ознайомитись з практикою рекреаційного районування України, вивчити географію найважливіших рекреаційно-туристських центрів країни;
- охарактеризувати головні рекреаційно-туристські регіони світу, вивчити географію світових центрів туризму та світових потоків туристів.

Основними формами навчання в курсі „Рекреаційна географія” є лекції, практичні (лабораторні) заняття й самостійна робота студентів.

Вимоги до знань та вмінь студентів:

Студенти повинні знати:

- об'єкт, предмет і місце рекреаційної географії в системі географічних наук, її зв'язки з іншими науками;

- найважливіші завдання рекреаційної географії як наукової дисципліни;
- визначення основних понять і термінів рекреаційної географії;
- роль природної складової та соціально-економічних передумов у формуванні й функціонуванні рекреаційних районів;
- принципи й методи комплексної оцінки рекреаційних ресурсів території;
- вплив геополітичних, економічних, соціально-демографічних факторів на рекреаційні потоки, їх структуру й географію;
- екологічні проблеми рекреаційного освоєння території та шляхи їх розв'язання;
- спеціалізацію основних рекреаційно-туристських районів України й світу.

Студенти повинні вміти:

- розрізнати поняття „передумови” й „фактори” рекреаційної діяльності;
- систематизувати види рекреаційної діяльності (туризму);
- аналізувати характер взаємодії рекреації з природним навколишнім середовищем;
- аналізувати вплив тих чи інших факторів на формування рекреаційних потреб населення та рекреаційну спеціалізацію території;
- давати характеристику природним та антропогенним рекреаційним ресурсам України;
- добре орієнтуватись по карті під час характеристики рекреаційно-туристських регіонів України й світу.

Викладання „Рекреаційної географії”, як і інших дисциплін, базується на кредитно-модульній системі навчання. Пропонований курс містить два модулі. Модуль А передбачає вивчення загальних питань теорії рекреаційної географії й спрямований на з'ясування змісту основних категорій, понять, термінів дисципліни. Модуль Б орієнтований на розкриття особливостей просторової організації рекреаційно-туристичної галузі в Україні та світі.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Модуль А

Тема 1. Методологічні засади рекреаційної географії

Поняття об'єкта й предмета наукового дослідження в цілому. Визначення об'єкта й предмета рекреаційної географії на новому етапі розвитку української держави. Погляди науковців на об'єкт і предмет рекреаційної географії. Рекреаційна географія як фундаментальна й прикладна дисципліна. Завдання рекреаційної географії, її місце в системі географічних наук. Історія виникнення й розвитку рекреаційної географії в СРСР. Вітчизняні дослідження в галузі рекреаційної географії. Методи рекреаційної географії. Зв'язки рекреаційної географії з іншими науками.

Тема 2. Основні поняття й терміни рекреаційної географії

Рекреація: зміст поняття. Ознаки рекреації. Функції рекреації. Співвідношення понять *рекреація*, *туризм*, *екскурсія*, *міграція*. Проблеми визначення поняття *туризм*. Туризм як часткова форма рекреації в курсі „Рекреаційна географія”. Поняття *вільний час* у рекреаційній географії. Співвідношення понять *вільний час* та *дозвілля*. *Рекреаційні потреби* населення. Фактори, що впливають на формування рекреаційних потреб населення: соціально-економічні, соціокультурні й соціально-психологічні, медико-біологічні, природні. Рекреаційна діяльність як спосіб реалізації рекреаційних потреб населення. *Рекреаційні ресурси*. *Територіальна рекреаційна система* та її підсистеми. Типізація територіальних рекреаційних систем.

Тема 3. Рекреаційна діяльність. Систематика рекреаційної діяльності

Поняття рекреаційної діяльності. Передумови й фактори, що визначають особливості організації й масштаби рекреаційної діяльності на різних рівнях (глобальному, регіональному, національному, місцевому). Поняття циклу рекреаційної

діяльності. Періодичність рекреаційної діяльності. Рекреація добового, тижневого, квартального, щорічного, тижневого циклів. Рекреаційне заняття як елемент рекреаційної діяльності. Типізація рекреаційних занять.

Систематика рекреаційно-туристичної діяльності за ознаками: мотивацією, періодичністю, організацією, складом і чисельністю рекреантів, сезонністю, характером транспортних засобів тощо. Проблеми систематизації видів рекреаційно-туристичної діяльності.

Тема 4. Рекреаційний потенціал території. Природні та природно-антропогенні рекреаційні ресурси, їх класифікація та оцінка

Поняття рекреаційного потенціалу території. Складові рекреаційного потенціалу. Співвідношення понять природні умови та природні ресурси в рекреації. Природні рекреаційні ресурси: кліматичні; геоморфологічні та геологічні; гідрологічні; бальнеологічні ресурси (мінеральні води й лікувальні грязі); флористичні та фауністичні ресурси; ландшафтні. Природно-антропогенні рекреаційні ресурси: природно-заповідний фонд, парки, ботанічні сади, зоопарки, пам'ятки садово-паркового мистецтва тощо. Основні принципи й критерії оцінки природних рекреаційних ресурсів.

Тема 5. Суспільно-історичні рекреаційні ресурси, їх класифікація та оцінка

Суспільно-історичні рекреаційні ресурси як важлива складова рекреаційного потенціалу території. Класифікація суспільно-історичних рекреаційних ресурсів. Пам'ятки архітектури й містобудування. Археологічні та історичні пам'ятки. Музеї. Етнографічні особливості території та місця, пов'язані з життям і діяльністю видатних людей. Пам'ятки подій (політичних, економічних, культурних, конфесійних, екологічних). Пам'ятки мистецтва.

Основні принципи й критерії оцінки рекреаційних ресурсів. Проблеми оцінки історико-культурних рекреаційних ресурсів. Соціально-економічна ефективність використання окремих видів рекреаційних ресурсів.

Модуль Б

Тема 6. Умови й фактори рекреаційного районуотворення

Суть процесу районуотворення. Причини рекреаційного районуотворення як просторового процесу. Співвідношення первісних передумов освоєння території й закріплення за нею нової господарської спеціалізації. Рекреаційне районуотворення – частковий випадок загального процесу районуотворення. Роль природної основи у формуванні рекреаційних районів. Соціальні компоненти у формуванні рекреаційних районів. Вплив геополітичного та інших факторів на формування й розвиток рекреаційних районів. Позитивний вплив рекреаційного районуотворення на розвиток території. Наслідки неконтрольованого розвитку рекреаційного району. Поняття культурного ландшафту території.

Тема 7. Поняття рекреаційного району. Проблеми рекреаційного районування

Мета рекреаційного районування. Районування як наукова процедура. Рекреаційний район та його ознаки. Таксономічні одиниці рекреаційного районування (рекреаційний пункт, рекреаційний центр та ін.). Методи рекреаційного районування. Визначення границь та спеціалізації рекреаційного району як наукові проблеми. Суб'єктивність схем рекреаційного районування. Об'єктивний процес зміни сітки рекреаційних районів.

Тема 8. Екологічні проблеми рекреаційної діяльності й освоєння території

Особливості взаємодії природи й господарської діяльності людини в процесі рекреаційного освоєння території. Землі рекреаційного призначення. Поняття раціонального рекреаційного природокористування та його завдання. Поняття припустимого навантаження на природно-територіальні комплекси. Визначення максимальної, оптимальної та прогнозованої рекреаційної ємності природно-територіальних комплексів. Поняття психофізичної ємності рекреаційної

території. Випереджувальні заходи, що запобігають погіршенню екологічної ситуації в рекреаційному районі.

Тема 9. Рекреаційне районування України

Досвід рекреаційного районування України. Критерії виділення рекреаційних районів. Рекреаційний потенціал і характеристика основних ресурсно-рекреаційних районів України: Причорноморського, Карпатсько-Подільського, Полісько-Столичного, Харківського, Придніпровсько-Донецького. Географія найважливіших курортів і туристичних центрів.

Тема 10. Туристські макрорегіони світу. Географія туристських потоків

Туристське районування світу (за підходом WTO). Характеристика й туристсько-рекреаційне районування зарубіжної Європи (Західний, Південний, Центрально-Східний і Північний райони). Спеціалізовані райони та їх характеристика (приморські туристсько-рекреаційні райони Середземномор'я, прибережної зони Атлантичного океану, Північного та Балтійського морів тощо). Загальна характеристика інших макрорегіонів: Американського, Азіатсько-Тихоокеанського, Південноазіатського, Середньосхідного, Африканського. Фактори, що стримують розвиток рекреації в Африці, Латинській Америці, країнах Середнього Сходу та Південної Азії. Географічні особливості міжрегіональних туристичних потоків. Тенденції в розвитку міжнародного туризму.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Т е м а	Кількість годин		
	Лекції	Лабораторні заняття	Самостійна робота
Модуль А	10	16	27
1. Методологічні засади рекреаційної географії	2	2	4
2. Основні поняття й терміни рекреаційної географії	2	4	5
3. Рекреаційна діяльність. Систематика рекреаційної діяльності	2	4	6
4. Рекреаційний потенціал території. Природні рекреаційні ресурси, їх класифікація й оцінка	2	4	7
5. Суспільно-історичні рекреаційні ресурси, їх класифікація й оцінка	2	2	5
Модуль Б	10	18	27
1. Умови й фактори рекреаційного районуутворення	2	2	4
2. Поняття рекреаційного району. Проблеми рекреаційного районування	2		4
3. Екологічні проблеми рекреаційної діяльності й освоєння територій	2	2	3
4. Рекреаційне районування території України. Характеристика ресурсно-рекреаційних районів.	2	8	8
5. Туристські макрорегіони світу. Географія туристських потоків	2	6	8
Разом	20	34	54

Загальна кількість годин – 108 (2 кредити).

Форма контролю – **залік**.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аверьянова П. Р. Развитие рекреации на Украине, П. Р. Аверьянова // Туризм и отдых. – 2003. – С. 16.
2. Александрова А. Ю. География международного туризма / А. Ю. Александрова // География в школе. – 2003. – № 4. – С. 8–16.
3. Александрова А. Ю. Международный туризм: учебник / А. Ю. Александрова. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 470 с.
4. Багрова Л. А. Физико-географические (природоведческие) основы рекреационной географии / Л. А. Багрова, П. Р. Подгородецкий. – Симферополь : СГУ, 1982. – С. 8–10.
5. Безносок В. Д. Індустрія туризму (організаційно-економічні основи реформування туристичної галузі України) / В. Д. Безносок // Трибуна. – 1998. – № 11 – 12. – С. 32–34.
6. Блага М. М. Рекреаційно-ресурсний потенціал і фактори його використання / М. М. Блага // Укр. геогр. журнал. – 1999. – № 3. – С. 34–37.
7. Бредихин А. В. Рельеф как рекреационное условие и ресурс туризма / А. В. Бредихин // Вестн. Моск. ун-та. Сер. География. – 2004. – № 4. – С. 23–28.
8. Ван Ціншен. Теоретичні та методологічні аспекти рекреаційної географії: сучасний підхід / Ван Ціншен, О. Г. Топчієв // Укр. геогр. журнал. – 2003. – № 1. – С. 45–48.
9. Веденин Ю. А. Динамика территориальных рекреационных систем / Ю. А. Веденин. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – 190 с.
10. Воденска М. Проблемы рекреационного районирования / М. Воденска, Н. С. Мироненко, А. В. Петров // Вест. Моск. ун-та. Сер. 5. География. – 1985. – № 6. – С. 50–55.
11. Генсирук С. А. Рекреационное использование лесов / С. А. Генсирук, М. С. Нижник, Р. Р. Возняк. – К. : Урожай, 1987. – 247 с.
12. Географічна енциклопедія України (ГЕУ), в 3-х т. – К. : Вид-во ім. М. П. Бажана, 1988 – 1990. – т. 1–3.

13. Гетьман В. І. Туризм і збереження довкілля Українських Карпат / В. І. Гетьман // Географія та основи економіки в школі. – 2000. – № 3. – С. 48–51.
14. Гетьман В. І. Платні рекреаційні послуги установ природно-заповідного фонду України: законодавчі нормативи та екологічні можливості / В. І. Гетьман // Укр. геогр. журнал. – 2002. – № 1. – С. 58–64.
15. Деточенко Л. В. Особенности развития международного туризма в Африканском регионе / Л. В. Деточенко // Природно-територіальні та суспільно-географічні комплекси регіонів: історія формування, стан, проблеми, перспективи: мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (Луганськ, 27–29 трав. 2008 р.). – Луганськ : Альма-матер, 2008. – С. 91–94.
16. Державна програма розвитку туризму в Україні на 2002 – 2010 роки // Офіційний вісник України. – 2002. – № 18. – С. 144–154.
17. Дехтяр В. Д. Туризм в Україні: стан і перспективи розвитку / В. Д. Дехтяр // Краєзнавство і туризм: освіта, виховання, стиль життя. – К., 2005. – С. 55–57.
18. Егоренков Л. И. Экология туризма и сервиса : учеб. пос. для студ. высш. уч. зав. / Л. И. Егоренков. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 208 с.
19. Закон України „Про туризм” від 15.09.1995 р. №325/95-ВР // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1995. – № 31. – ст. 241.
20. Замышляева Н. А. Опыт ВНР в формировании рекреационной среды (на примере озера Балатон). / Н. А. Замышляева. – Вестн. Моск. ун-та. Сер 5. География. – 1989. – № 4. – С. 79–84.
21. Зачиняев П. Н. География международного туризма / П. Н. Зачиняев, Н. С. Фалькович. – М.: Мысль, 1972. – 212 с.
22. Иванух Р. Стратегические проблемы развития рекреационно-туристического комплекса Украины / Р. Иванух, В. Журченко // Экономика Украины. – 1998. – № 1. – С. 65–70.
23. Лукьянова Л. Г. Рекреационные комплексы: уч. пос. / Л. Г. Лук'янова. – К. : Вища шк., 2004. – 346 с.

24. Любіцева О. О. Географія туризму в Україні / О. О. Любіцева // Географія та основи економіки в школі. – 1997. – № 2. – С. 3–6.
25. Кусков А. С. Рекреационная география: учеб.-метод. комплекс / А. С. Кусков, В. Л. Голубева, Т. Н. Одинцова. – М. : Флинта, 2005. – С. 10–37.
26. Малашенко Н. Ю. Социально-экономические проблемы развития туризма в развивающихся странах / Н. Ю. Малашенко // Вест. Моск. ун-та. Сер. 5. География. – 1995. – № 4. – С. 26–30.
27. Максаковский В. П. Географическая картина мира : В 2 кн. / В. П. Максаковский. – М.: Дрофа, 2003, 2004. – 467 с., 480 с.
28. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посіб. / П. О. Масляк. – К. : Знання, 2008. – 343 с.
29. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України / В. І. Мацола. – Л. : Світ, 2001. – 176 с.
30. Мироненко Н. С. Место концепции свободного времени в рекреационной географии / Н. С. Мироненко, М. Бочваров // Вест. Моск. ун-та. Сер. 5. География. – 1983. – № 5. – С. 50–56.
31. Мироненко Н. С. Рекреационная география. / Н. С. Мироненко, И. Т. Твердохлебов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 208 с.
32. Музеї України: довідник. – К. : Задруга, 1999. – 129 с.
33. Никишин Л. Ф. Туризм и здоровье / Л. Ф. Никишин, А. А. Коструб. – К. : Здоровье, 1991. – 220 с.
34. Николаенко Д. В. Рекреационная география: учеб. пос. для студ. высш. учеб. заведений / Д. В. Николаенко. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 288 с.
35. Овчинникова Е. А. Международный туризм. География туристских ресурсов: учеб. пос. / Е. А. Овчинникова. – М. : ИФК Омега – Л; СПб: Учитель и ученик, 2002. – 384 с.
36. Основи розвитку курортно-рекреаційного потенціалу на Україні. – К. : Будівельник, 1999. – 235 с.
37. Пам'ятки архітектури та містобудування України : довідник Державного реєстру національного культурного надбання // [В. В. Печерський, О. М. Годованюк, Є. В. Тиманович та ін.]. – К. : Техніка, 2000. – 664 с.

38. Преображенский В. С. География и отдых / В. С. Преображенский, Ю. А. Веденин. – М. : Знания, 1971. – 41 с.
39. Путрик Ю. Туризм глазами географа / Ю. Путрик, В. Свешников. – М. : Мысль, 1986. – 158 с.
40. Рекреационные ресурсы СССР. Проблемы рационального использования / [В. Н. Козлов, Л. С. Филиппович, И. П. Чалая и др.]. – М. : Наука, 1990. – 168 с.
41. Рекреационные системы / под ред. Н. С. Мироненко, М. Бочварова. – М. : Изд-во МГУ, 1986. – 136 с.
42. Рекреация – социально-экономические и правовые аспекты / отв. ред. В. К. Мамутов, А. И. Амоша. – К. : Наук. думка, 1992. – 432 с.
43. Романов А. А. География туризма : учеб. пос. / А. А. Романов, Р. Г. Саакянц. – М. : Советский спорт, 2002. – 464 с.
44. Рутинський М. Й. Географія туризму України: навч.-метод. пос. / М. Й. Рутинський. – К. : Центр навч. літ-ри, 2004. – 160 с.
45. Смаль І. В. Основи географії рекреації та туризму : навч. пос. / І. В. Смаль. – Ніжин : НДПУ ім. Миколи Гоголя, 2004. – 264 с.
46. Герасименко В., Современные тенденции развития туризма в Украине / В. Герасименко, С. Нездойминов // Судходство. – 2003. – № 1. – С. 61–62.
47. Старовойтенко О. Принципы систематизации видов туризма / О. Старовойтенко // Экономика Украины. – 2002. – № 5. – С. 48–58.
48. Стафійчук В. І. Рекреалогія : навч. пос. / В. І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2006. – 264 с.
49. Теоретические основы рекреационной географии / отв. ред. В. С. Преображенский. – М. : Наука, 1975. – 245 с.
50. Теоретические основы рекреационной географии / [Ю. А. Веденин, И. В. Зорин, Т. И. Маркосян и др.]. – М. : Наука, 1975. – 224 с.
51. Федорченко В. К. Туристський словник-довідник : навч. пос. / В. К. Федорченко, І. М. Мініч. – К. : Дніпро, 2000. – 160 с.

52. Царфис П. Г. Рекреационная география СССР : курортологические аспекты / П. Г. Царфис. – М. : Мысль, 1979. – 311 с.
53. Черемисин П. А. Виды современного туризма / П. А. Черемисин // География в школе. – 2003. – № 6. – С. 29–36.
54. Чижова В. П. Рекреационная нагрузка в зонах отдыха / В. П. Чижова. – М. : Лесная промышленность, 1977. – 48 с.
55. Шаблій О. І. Соціально-економічна географія України : навч. пос. / О. І. Шаблій. – Львів : Світ, 2000. – 680 с.
56. Шевчук Л. Т. Соціальна географія : навч. пос. / Л. Т. Шевчук. – К. : Знання, 2007. – 349 с.
57. Яковенко І. М. Досвід географічного вивчення соціально-економічних факторів розвитку рекреаційного природокористування в Криму / І. М. Яковенко // Укр. геогр. журнал. – 2003. – № 4. – С. 65–71.
58. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України : навч. посіб. / О. О. Бейдик. – 3-е видання перероб. та допов. – К. : Альтерпрес, 2011. – 462 с.
59. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н. В. Фоменко. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.
60. <http://tourlib.net/statti.htm>

ТЕЗИ ЛЕКЦІЙ

Модуль А

Тема 1. Методологічні засади рекреаційної географії

Відпочинок (рекреація) є однією з невід’ємних складових життєдіяльності людини. Як спеціальний об’єкт пізнання, рекреація привертає увагу вчених починаючи з другої половини ХХ ст. У наш час інтерес до рекреації стрімко зростає, що зумовлено дією багатьох факторів (серед них вплив НТР та процесу урбанізації на фізичний і психофізичний стан людей, погіршення екологічної ситуації, зростання рівня освіти й культури населення, збільшення доходів населення, перетворення рекреації й туризму на прибутковий вид економічної діяльності, процеси глобалізації тощо).

Рекреаційна географія – одна з галузей географічного пізнання. Зарубіжними аналогами рекреаційної географії є географія вільного часу, географія відпочинку й розваг. Серед інших наук, що також займаються вивченням рекреації (економіка, соціологія, психологія, медицина, архітектура, територіальне планування тощо), рекреаційна географія посідає чільне місце. Це пояснюється передусім „географічністю” рекреаційної діяльності, залежністю її від особливостей простору, у якому вона відбувається.

Як самостійний науковий напрям у системі географічних дисциплін рекреаційна географія сформувалась наприкінці 60-х – на початку 70-х рр. ХХ ст. за безпосередньою участю В. С. Преображенського, А. І. Мухіної, Ю. А. Веденіна, І. В. Зоріна, І. І. Пирожника та ін. учених – представників радянської географічної школи. В Україні значний внесок у розвиток рекреаційної географії (географії рекреації й туризму) зробили І. Т. Твердохлебов, М. В. Багров, Л. А. Багорова, М. П. Крачило, М. С. Нудельман, Н. Ю. Недашківська, О. О. Бейдик, О. О. Любіцева, В. І. Мацола, В. І. Стафійчук, І. В. Смаль, М. В. Фоменко та ін.

Рекреаційна географія виникла на стику економічної і фізичної географії, географії населення, медичної географії, географії культури й релігій. У сучасних схемах класифікації географічних наук рекреаційну географію найчастіше відносять до блоку соціальної географії (у схемі С. Лаврова рекреаційна географія перебуває на стику географії населення й соціальної географії, Д. Ніколаєнко вважає рекреаційну географію самостійною дисципліною в блоці суспільних географічних дисциплін). Місце рекреаційної географії в сучасних класифікаційних схемах географічних наук не є сталим, оскільки з часом і сама система географічних дисциплін перетворюється відповідно до потреб суспільства (якісь дисципліни відмирають, інші – формуються).

З самого початку свого виникнення рекреаційна географія мала чіткий об'єкт дослідження – територіальні рекреаційні системи (ТРС). Відтоді рекреаційна географія розглядалась як галузь географічної науки, яка вивчає закономірності формування, функціонування, динаміки та розміщення територіальних рекреаційних систем усіх типів і рангів (Географічна енциклопедія України). Таких поглядів на об'єкт і предмет рекреаційної географії дотримуються дотепер більшість українських учених.

Еволюція суспільства породжує нові завдання й стандарти географічного пізнання, у зв'язку з чим розширюється й предметна область дослідження рекреаційної географії. На думку російського вченого Д. Ніколаєнка (2001), у визначенні предмета дослідження рекреаційної географії треба відмовитись від вузької орієнтації на ТРС. У наш час пріоритетним стає дослідження просторових закономірностей та особливостей поведінки людей у процесі рекреаційної діяльності й розміщення рекреаційних об'єктів. Тобто, ця дисципліна має орієнтуватись на вивчення саме географічної специфіки рекреаційної діяльності.

Важливими теоретичними й практичними завданнями рекреаційної географії є: дослідження рекреаційного потенціалу території, оцінка рекреаційних ресурсів з погляду можливостей розвитку рекреації; вивчення територіальної диференціації рекреаційних потреб населення; географічний аналіз системи

рекреаційної діяльності в регіоні, країні; пошук ефективних шляхів управління й прогнозування рекреаційної діяльності; раціональне рекреаційне природокористування; картографування територіальної організації рекреаційної діяльності тощо.

Рекреаційна географія використовує загальнонаукові методи дослідження, а також методи й інформацію географічних та інших наук (системний підхід, порівняльний, картографічний, аналітико-статистичний, математичний, соціологічних досліджень, моделювання тощо).

Рекреаційна географія дала поштовх розвитку або виникненню низки рекреаційно-географічних та економічних напрямів (географія туризму, економіка туризму, маркетинг у туризмі тощо). Перетворення рекреаційної (туристичної) діяльності на міждисциплінарний об'єкт дослідження зумовило появу двох концепцій – рекреалогії й туризмознавства. Ці напрями наукового пошуку претендують на самостійність розвитку як міждисциплінарні галузі знань, які акумулюють (інтегрують) теоретико-методологічні розробки різних природничих і суспільних наук у галузі рекреації й туризму.

Рекреаційна географія має тісні міжгалузеві зв'язки з іншими науковими дисциплінами. У системі географічних наук вона взаємодіє з фізичною географією (особливо з кліматологією, ландшафтознавством, гідрологією), географією населення, географією транспорту, географією сфери обслуговування тощо. Тісними є також зв'язки з медициною, культурологією, соціологією, психологією, етнографією, соціоекологією, правом та багатьма іншими науками.

Тема 2. Основні поняття й терміни рекреаційної географії

Поняття й терміни утворюють інструментарій будь-якої науки, тому потребують уточнення й ті основні дефініції, якими оперує рекреаційна географія. Слід зазначити, що не існує єдиного міжнародного термінологічного стандарту з цієї проблематики. У різних країнах розуміння того, що є рекреацією, суттєво різняться, що зрозуміло з огляду на ментальність кожної країни (нації).

У науковій літературі термін *рекреація* з'явився в США наприкінці 20-х рр. ХХ ст. Його появі сприяло введення нормованого робочого дня, другого вихідного, літніх відпусток. Змістовним наповненням терміна рекреація стало відновлення витрачених у процесі трудової діяльності сил, фізичне і духовне оздоровлення людини. Водночас, термін рекреація може трактуватися й інакше, не лише як процес, а і як діяльність (система сервісу), і як місце (простір), у якому вони відбуваються. Ознаками рекреації, за Д. Ніколаєнком є: орієнтація на відновлення сил організму людини; відсутність зв'язку з виробничою діяльністю; відсутність зв'язку із задоволенням насущних потреб людини; активність (за звичай за межами місця проживання). У радянські часи рекреація трактувалась як відпочинок за межами місця постійного проживання людини, на спеціально відведених територіях. Тепер такий вузький підхід до визначення рекреації критикується багатьма вченими.

Терміни *відпочинок* і *рекреація* часто використовуються й сприймаються як синоніми. Разом з тим, поширеною є думка, що поняття *відпочинок* є ширшим, ніж *рекреація*. Існують різні форми відпочинку, серед яких, наприклад, сон – одна з фізіологічних потреб людини (на сон припадає не менше третини людського життя), спорт та ін., у тому числі рекреація. Разом з тим, термін відпочинок іноді вживають у вузькому розумінні слова, як стан бездіяльності (денний сон, сидіння на терасі й дихання свіжим повітрям, лежання в гамаку), або спокійної діяльності (читання цікавої книжки, вечірня прогулянка перед сном). Відпочинок у вузькому розумінні цього слова є однією з форм рекреації, нарівні з туризмом і лікуванням.

Рекреація виконує важливі суспільні функції: медико-біологічну, соціально-культурну, економічну, виховну, екологічну та ін.

З розвитком суспільства, із зростанням фізичного, інтелектуального, психічного навантаження на людину під впливом НТР, що знаменує нові технічні й технологічні можливості, змінюються й стають надзвичайно різноманітними способи й форми відпочинку.

Поняттям, на перший погляд тотожним з рекреацією, є *туризм* (вони мають спільні цільові настанови, використовують ті самі рекреаційні ресурси). Разом з тим, між цими термінами є принципові відмінності. Так, рекреація може мати пасивний характер і не детермінована часом і простором. Туризм завжди має активний характер, тобто пов'язаний з виїздом людини з місця постійного проживання, причому на термін понад 24 години й до 1 року. Короткочасне (до 24 годин) переміщення людей з метою отримання знань або естетичної насолоди й оздоровлення називають *екскурсією*. Термін *рекреація*, таким чином, є більш широким і включає в себе і туризм, й екскурсії, і відпочинок без переміщення із звичайного середовища існування. Усі вони розглядаються в рекреаційній географії як форми рекреації.

На відміну від *міграції* населення, ознаками якої є пересування через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання, туризм ніколи не пов'язаний з оплачуваною діяльністю в країні (регіоні) тимчасового перебування, тобто турист, навпаки, витрачає гроші під час поїздки, а не заробляє їх. Якщо міграція може бути незворотною, туризм завжди обмежений часом (термін перебування туристів поза місцем постійного помешкання не перевищує одного року, або за деякими визначеннями – шести місяців).

Важливим поняттям у рекреаційній географії є *вільний час* – це масив часу, не пов'язаний з виконанням людиною професійної діяльності, задоволенням фізіологічних потреб та з діяльністю вимушеного характеру (наприклад, пересуванням у транспорті). На вільний час (у такому його визначенні) припадає близько чверті суспільного часу. Структура вільного часу й характер його використання залежать від віку й статі людини, соціальної приналежності й рівня доходів, національного менталітету, світогляду (релігії) та інших факторів. Та частина вільного часу, що використовується для рекреаційної діяльності, називається рекреаційним часом. У радянській рекреаційній географії вільний час розглядався як фактор розвитку рекреації (тобто, вважалось, що попит на рекреацію зростає тому, що в людей стає більше вільного часу). Сьогодні такі погляди вважаються помилковими. По-перше,

спірним є твердження, що кількість вільного часу зростає. Навпаки, в умовах конкурентного середовища, коли ритм життя середньостатистичної людини стає дедалі інтенсивнішим, можна говорити навіть про зменшення кількості вільного часу. По-друге, зростання попиту на рекреацію зумовлене дією багатьох інших факторів (збільшенням доходів, зростанням освітнього і культурного рівнів населення, економічними вигодами від рекреації тощо), серед яких фактор вільного часу має другорядне значення.

Будь-яка діяльність, у т.ч. рекреаційна, потребує наявної ресурсної бази. *Рекреаційні ресурси* – це компоненти природного середовища, феномени соціокультурного характеру, які завдяки їх властивостям можуть бути використані для організації на певній території рекреаційної діяльності. Залучення тих чи інших ресурсів до розряду рекреаційних багато в чому залежить від *рекреаційних потреб* населення (окремих індивідів, їх груп, суспільства). Саме на задоволення цих потреб спрямована *рекреаційна діяльність*. Для кращої організації рекреаційної діяльності необхідно досліджувати й урахувати рекреаційні потреби найрізноманітніших (за віком, статтю, соціальною приналежністю, культурою й т. ін.) категорій населення.

Застосування системного підходу в рекреаційній географії привело до появи поняття *територіальна рекреаційна система (TRC)*. Автором і головним розробником концепції TRC став проф. В.С. Преображенський. Під TRC розуміють таку форму організації рекреаційної діяльності на певній території, у межах якої досягається максимальний взаємозв'язок, просторова й функціональна координація різних підсистем, що спільно беруть участь у реалізації рекреаційної функції певної території. Складовими TRC (підсистемами, компонентами) є рекреаційні ресурси, рекреаційна інфраструктура, рекреанти, обслуговуючий персонал, управлінські структури, рекреаційні послуги та ін. Ці складові об'єднані в систему рекреаційними, економічними, інформаційно-управлінськими, екологічними та ін. зв'язками. TRC – це теоретична модель, зразок, еталон для організації скоординованої й раціональної взаємодії всіх складових і учасників рекреаційного процесу.

Тема 3. Рекреаційна діяльність. Систематика рекреаційної діяльності

Різноманітну діяльність людей, спрямовану на реалізацію рекреаційних потреб, відновлення й розвиток фізичних і духовних сил людини, інтелектуальне вдосконалення, називають рекреаційною діяльністю.

Рекреаційна діяльність має складну циклічну структуру, що охоплює добові, тижневі, квартальні, річні та життєві цикли рекреації. Кожний такий цикл відрізняється тривалістю, періодичністю, радіусом переміщення рекреантів. Цикли рекреаційної діяльності можна відрізнити й за їхньою суспільною функцією: лікувальні, оздоровчі, спортивні (спрямовані на фізичний розвиток людини), пізнавальні (спрямовані на духовний розвиток).

Основою формування рекреаційних циклів слугують рекреаційні заняття. Кожне рекреаційне заняття – це внутрішньо однорідний, неподільний (найпростіший) елемент рекреаційної діяльності. У циклах рекреаційні заняття взаємопов'язані й утворюють комбінації, у яких кожне заняття відіграє певну роль. Виходячи з їх функціональної (у межах циклу) орієнтації рекреаційні заняття можуть бути цільовими (якщо вони є головним мотивом рекреаційної діяльності), допоміжними (урізноманітнюють рекреаційну діяльність), супутніми (не виконують рекреаційної функції, але фізіологічно й технологічно необхідні). За даними зарубіжних соціологів, кількість елементарних рекреаційних занять подвоюється кожні 10 років, на початок XXI століття їх нараховувалось уже 100 тис. видів. Така величезна їх кількість зумовлює необхідність застосування типізації рекреаційних занять і зведення їх у групи – типи рекреаційної діяльності (однорідні групування рекреаційних занять). Наприклад, такі елементарні рекреаційні заняття, як баня, сауна, душ, ванни, водний масаж і т. ін., утворюють тип рекреаційної діяльності – водні процедури.

Рекреаційна діяльність є різноаспектною й різноманітною, тому її важко систематизувати. Існують різні класифікації рекреаційної діяльності. Наведемо деякі з них.

О.О. Бейдик пропонує таку класифікацію туризму:

- за спрямованістю потоків туристів – внутрішній, в'їзний, виїзний;
- за обсягом території – національний, міжнародний, міжрегіональний, кругосвітній;
- за типом споживача – масовий, груповий, індивідуальний, елітний;
- за метою подорожі – курортно-лікувальний, курортно-розважальний, релігійний, діловий, навчально-освітній, пізнавальний, спортивний, військовий, екологічний, шоп-туризм, ностальгічний;
- за терміном – короткочасний, тривалий, довготривалий;
- за характером рекреаційного середовища – міський, сільський, у природному середовищі;
- за типами природного середовища – наземний, підземний, водний, підводний, повітряний, комбінований;
- за ступенем ризику для життя – традиційний, екстремальний;
- за характером організації – організований, неорганізований (самодіяльний, „дикий”);
- за інтенсивністю та регулярністю туристичних потоків – постійний, сезонний (у т.ч. літній, зимовий), міжсезонний;
- за віком туристів – дитячий, молодіжний, дорослий, пенсійний, змішаний (у т.ч. сімейний).

О. Топчієв та Ц. Ван (2003) в основу класифікації поклали мотивацію рекреаційних потреб, яка може бути: духовною, пізнавальною, фізіологічною (потреби лікування, оздоровлення, спорту), розважальною, економічною (послуги науково-технічної інформації, торгівля та ін.).

Туризм, що протиставляється традиційному масовому туризму (до такого належать купально-пляжний, діловий, лікувально-оздоровчий, релігійний), називається альтернативним. Приклади альтернативного туризму – екологічний, зелений, сільський, аграрний, науковий та ін.

Структура рекреаційної діяльності постійно змінюється, що пов'язано з виникненням нових видів рекреації (туризму).

Так, нещодавно з'явився такий вид туризму, як космічний (на початку 2001 р. відбувся перший туристичний політ у космос).

Структурування рекреації як виду діяльності залишається складною методологічною проблемою.

Тема 4. Рекреаційний потенціал території. Природні рекреаційні ресурси, їх класифікація та оцінка

Рекреаційний потенціал території – ступінь потужності певної території в рекреаційному відношенні, сукупність засобів, необхідних для здійснення рекреаційної діяльності. Цей потенціал складають рекреаційні ресурси, трудоресурсний потенціал, рекреаційна інфраструктура. Рекреаційний потенціал включає реалізовану та перспективну частини. Підвищення реалізації рекреаційного потенціалу території може бути досягнуто екстенсивним шляхом (залучення нових територій і нових рекреаційних ресурсів), або інтенсифікацією використання наявних ресурсів (запровадження нових послуг, підвищення кваліфікації обслуговуючого персоналу та ін.).

Рекреаційні ресурси – це найважливіша складова рекреаційного потенціалу території, яка впливає на територіальну організацію рекреаційної діяльності, визначає спеціалізацію рекреаційних районів (центрів), ефективність функціонування рекреаційно-туристичної галузі.

Рекреаційна галузь належить до тих видів діяльності, які відрізняються яскраво вираженою ресурсною орієнтацією (подібно видобувній промисловості або рослинництву). Рекреаційні ресурси – це об'єкти та явища природного й антропогенного походження, які на певному рівні розвитку продуктивних сил можуть бути використані для задоволення рекреаційних потреб суспільства й організації галузі, що спеціалізується на рекреаційному обслуговуванні населення.

Залежно від природної або антропогенної складової рекреаційні ресурси поділяють на відповідні види, групи. Традиційний підхід передбачає виділення таких основних видів як природні та історико-культурні (за іншим варіантом – суспільно-історичні). Деякі дослідники (О. Бейдик, І. Смаль) виділяють також перехідний вид – природно-антропогенні

рекреаційні ресурси, до яких відносять заповідники, національні парки, заказники, ботанічні сади, гідропарки і т. ін.

Рекреаційні ресурси – категорія історична. Це означає, що вони можуть змінюватись відповідно до потреб суспільства, технічних і соціальних можливостей їх освоєння. Так, зростання рекреаційно-туристичного попиту спонукає до вивчення, оцінки нових природних і соціокультурних комплексів, вкладання капіталу й використання їх у рекреаційній діяльності.

Найважливішими характеристиками рекреаційних ресурсів є: площа поширення, обсяг запасів, період можливої експлуатації, багаторазовість використання, якість.

Під час аналізу поняття природні рекреаційні ресурси (див. словник) важливо зрозуміти, що природні фактори постають у процесі рекреаційної діяльності і як умови, і як ресурси. Якщо природні фактори не беруть безпосередньої участі в рекреаційному процесі, то вони постають як умови.

За використанням компонентів середовища природні рекреаційні ресурси поділяють на групи: кліматичні, водні, орографічні, біотичні (флористичні та фауністичні), гідромінеральні (бальнеологічні), ландшафтно-пейзажні.

Згідно з класифікацією природних ресурсів, до категорії рекреаційних ресурсів відносять і групу „антиресурсів”. Вона поєднує такі властивості середовища, що зумовлюють появу в людей певних захворювань (несприятливий хімічний фон, наявність ареалів поширення рослин-алергенів або збудників хвороби тощо). Наявність таких обмежувальних факторів погіршує показник здатності природної території здійснювати на людей позитивний фізичний, психічний та соціально-психологічний вплив, що в цілому знижує рекреаційний потенціал території.

Важливим завданням рекреаційної діяльності є оцінка природних рекреаційних ресурсів, яка в процедурному відношенні складається з таких етапів: визначення завдання дослідження, виділення об’єкта оцінки, виділення суб’єкта оцінки, формулювання критеріїв оцінки й розробка оціночних шкал, отримання загальної (інтегральної) оцінки та її інтерпретація.

Розрізняють три основних підходи (аспекти) оцінки: медико-біологічний (виявляє вплив природних факторів на організм людини), психолого-естетичний (визначає емоційний вплив на людину природних комплексів, їх компонентів), технологічний (визначає технологічну можливість реалізації конкретного виду рекреаційної діяльності). Естетична якість рекреаційних ресурсів визначається такими їх властивостями, як привабливість (атрактивність), контрастність, пейзажна насиченість, унікальність, екзотичність тощо. Застосування того чи іншого підходу до оцінки природних рекреаційних ресурсів залежить від характеру останніх. Загалом, оцінка рекреаційних ресурсів має відносний характер, оскільки залежить від наявних потреб і стандартів, які з часом змінюються.

Тема 5. Суспільно-історичні рекреаційні ресурси, їх класифікація та оцінка

Якщо природні рекреаційні ресурси є основою для розвитку лікувально-оздоровчої рекреації, то суспільно-історичні рекреаційні ресурси використовують головним чином для організації різних видів пізнавального туризму. Вони оптимізують рекреаційну діяльність у цілому й виконують важливі виховні завдання (патріотичні, національного виховання, екологічні тощо). Суспільно-історичні рекреаційні ресурси здатні справляти позитивний вплив на психологічне здоров'я людей (духовне піднесення через естетичне сприйняття). Розміщення суспільно-історичних ресурсів значною мірою впливає на локалізацію рекреаційних потоків і напрямки екскурсійних маршрутів.

До суспільно-історичних рекреаційних ресурсів відносять ресурси двох типів: культурно-історичні (спадщина, що має суспільне значення й цінність для рекреації) і сучасні, пов'язані з науковими й технічними відкриттями й досягненнями в наш час. Різновидом сучасних рекреаційних ресурсів є видовищно-розважальні.

Культурно-історичні ресурси поєднують матеріальну (матеріальні цінності суспільства) і духовну (досягнення суспільства в науці, літературі, мистецтві) складові.

Слід мати на увазі, що різні культурні об'єкти, пам'ятники, історичні та етнографічні місцевості можуть розглядатися як рекреаційні ресурси лише при аналізі їх як засобів задоволення рекреаційної потреби деякої множини людей протягом тривалого часу. Рекреаційна привабливість культурно-історичних ресурсів визначається їх атрактивністю, унікальністю, науковою, історичною і мистецькою цінністю, впливами моди тощо.

Культурно-історичні ресурси відзначаються великою різноманітністю й залежно від їх ознак поділяються на види: історичні; археологічні; містобудування й архітектури; мистецтва; документальні; місця, пов'язані з життям і діяльністю видатних людей; осередки традиційної культури різних народів. До історико-культурних комплексів входить також природа (у містах – зелені насадження на вулицях, парки, у сільській місцевості – присадибні ділянки, у старовинних садибах – рукотворні ландшафтні парки тощо).

Існують різні підходи до систематизації об'єктів, що використовуються в пізнавально-культурній рекреації. Їх можна групувати за ознакою рухомості (рухомі та нерухомі), рекреаційною значимістю (за основу типології приймається інформаційна сутність цих об'єктів), за ступенем організації (організовані для показу та неорганізовані), за місцем розташування екскурсантів (інтер'єрні та екстер'єрні) та ін.

Оцінку суспільно-історичних рекреаційних ресурсів щодо можливості їхнього використання в рекреаційній діяльності здійснюють спеціалісти різних областей (мистецтвознавці, архітектори, історики тощо), вона є набагато складнішою, ніж оцінка природних рекреаційних ресурсів. Виділяють культурно-історичні комплекси (об'єкти) світового, національного, регіонального та місцевого значення. Найбільш цінні й унікальні культурно-історичні об'єкти та їх комплекси занесено до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, який містить понад 700 найменувань. В Україні – це архітектурні ансамблі Києво-Печерської Лаври, Софії Київської, історичний центр Львова, Резиденція Буковинських митрополитів у Чернівцях, частина геодезичної дуги Струве, що проходить територією України. Є

чимало інших пам'яток в Україні, які мають перспективи включення до цього списку.

За показник економічної оцінки приймається прямий ефект від експлуатації пам'ятників (плата за вхід та екскурсійне обслуговування). Є також прихований економічний ефект від пізнавальної та виховної інформативності суспільно-історичних рекреаційних ресурсів.

Існують різні форми залучення культурно-історичних ресурсів у систему рекреаційно-туристичного обслуговування, найбільш поширена – організація музеїв та екскурсійно-історичних маршрутів.

Експлуатація культурно-історичних ресурсів у будь-якій країні пов'язана з величезними витратами на утримання, реставраційні роботи, охорону, рекламу, розвиток інфраструктури.

Останнім часом у науковому вжитку все ширше використовується поняття культурного ландшафту території. У документах ЮНЕСКО культурний ландшафт визначається як „спільна творчість людини і природи”. Його складають цілісні історико-культурні й природно-територіальні комплекси. Концепція культурного ландшафту поєднує чимало проблем охорони природних і культурних об'єктів.

Модуль Б

Тема 6. Умови і фактори рекреаційного районуотворення

Господарське освоєння територій, що супроводжується поглибленням територіального поділу праці, приводить до спеціалізації окремих районів на виконанні рекреаційних функцій. Цей об'єктивний процес формування районів, для яких рекреаційна діяльність стає галуззю спеціалізації, називається рекреаційним районуотворенням.

Кількісним підтвердженням формування на певній території рекреаційної спеціалізації є масові міграції сюди населення з рекреаційною метою, а відповідно – і приплив грошових, матеріальних і трудових ресурсів.

Рекреаційне районування – це інтегральний процес, який охоплює й природні, і суспільні явища та об'єкти. Певні передумови у вигляді сприятливих природних умов накладаються на відповідні економічні й соціальні потреби освоєння території, сприяючи, таким чином, формуванню рекреаційної спеціалізації району.

Автор теорії соціокультурних систем Д. Ніколаєнко вважає, що причиною формування рекреаційних районів є процес освоєння території, а рекреаційне освоєння – це лише частина загального процесу освоєння території. У процесі рекреаційного районування закріплення за територією певної рекреаційної функції не є кінцевим і незворотним: функції району можуть змінюватись у часі.

До головних передумов рекреаційного районування належать:

* Природне середовище – територіальне поєднання природних рекреаційних ресурсів і природної обстановки їх освоєння. Природне середовище визначає потенційну рекреаційну спеціалізацію району, впливає на його конфігурацію, розміщення матеріально-технічної бази, розвиток інших галузей, тісно пов'язаних з рекреаційним обслуговуванням тощо. Разом з тим, клімат і природні особливості району в цілому не є визначальними для розвитку рекреаційної галузі, оскільки науково-технічний прогрес дозволяє успішно долати природні „негарази” і розширювати арсенал рекреаційних ресурсів за рахунок антропогенних об'єктів (наприклад, Лас-Вегас, Сінгапур тощо).

* Соціально-економічне середовище: а) рекреаційні ресурси соціально-економічного походження (історичні, архітектурні, містобудівні, культурні та інші цікаві для рекреантів об'єкти); б) умови економіко-географічного положення рекреаційного району (транспортно-географічне положення, положення відносно районів формування потоків рекреантів, ареалів постачання робочої сили, баз постачання продуктів харчування нетривалого зберігання тощо); в) внутрішні соціально-економічні передумови (рівень економічної освоєності території, розвиток інфраструктури; наявність достатньої кількості трудових ресурсів відповідного

професійно-кваліфікаційного рівня; існування й характер системи розселення).

Тривалість процесу рекреаційного районоутворення може бути різною. Конкретні особливості цього процесу залежать від поєднання різних факторів, що сприяють розвитку рекреації або стримують (унеможливають) її розвиток. Одним з найважливіших факторів є рекреаційні потреби населення, які змінюються кількісно і якісно з розвитком суспільства.

Несприятливий збіг факторів може звести нанівець всі сприятливі для рекреації передумови. Прикладом цього є вплив геополітичного фактору. Так, конфлікт між Грузією й Абхазькою автономією зумовив занепад таких відомих чорноморських курортів, як Гагра, Піцунда; негативний образ Чечні зменшив привабливість рекреаційних центрів Північного Кавказу. Економічна криза 90-х рр. призвела до зменшення попиту на рекреацію з боку її українських споживачів. Стримуючим фактором може бути конкуренція інших видів господарської діяльності (часто несумісних з рекреацією) на території певного району.

Механізм утворення рекреаційних районів можна представити таким чином. Унаслідок зростання потреб населення в рекреаційних послугах у ході територіального поділу праці сфера рекреації й туризму „вибирає” для себе оптимальні ділянки території, які за сукупністю природних і соціально-економічних умов найбільше відповідають потребам певних видів рекреаційної діяльності й особливостям територіальної організації цієї галузі. На певному етапі розвитку галузі відпочинку й туризму відбувається локалізація рекреаційної діяльності на цій території, складається спільність внутрішніх і зовнішніх зв'язків, оформлюється ієрархія центрів, створюється планово-організаційне територіальне управління.

На думку Д. Ніколаєнка, після того, як район досягає високого рівня соціокультурного освоєння, настає період зниження його рекреаційної популярності. Причини цього можуть бути різними. Однією з них є те, що рекреація перестає відігравати провідну роль, поступаючись іншим видам діяльності. Поліфункціональність „вбиває” рекреацію в районі. Ще пізніше відбувається (за кращим сценарієм) стабілізація

рекреаційних потоків або (за гіршим варіантом розвитку подій) переорієнтація рекреаційного району на інші види діяльності.

Процес рекреаційного районоутворення має багато просторових проявів і залежить від особливостей соціокультурного утворення, у якому відбувається.

Тема 7. Поняття рекреаційного району. Проблеми рекреаційного районування

Одним з методів суспільно-географічних досліджень територіальної організації рекреації є районування. Під районуванням узагалі розуміють поділ території на таксони (частини) на основі певних ознак. Кожний такий таксон має відповідати щонайменше двом критеріям: критерію специфіки цього таксона (того, що відрізняє його від інших) і критерію єдності, цілісності елементів, що поєднуються в складі району. Районування відображає характер розосередження в межах території того чи іншого явища.

Рекреаційне районування – один з видів спеціального районування території, який має важливе наукове й практичне значення (не слід змішувати з рекреаційним районоутворенням). У науковому плані рекреаційне районування дає можливість дослідити закономірності територіальної організації рекреаційної галузі відповідно до соціально-економічних і природних умов території; у практичному плані – дозволяє оптимізувати рекреаційну діяльність, краще використовувати рекреаційний потенціал території та координувати рекреаційну галузь з іншими галузями господарства, розв'язувати наявні проблеми й вирішувати завдання перспективного розвитку рекреаційно-туристичного господарства.

Під рекреаційним районуванням розуміють поділ території на таксономічні одиниці, що відрізняються між собою рекреаційною спеціалізацією, структурою рекреаційних ресурсів, особливостями їх використання та охорони (Географічна енциклопедія України).

Рекреаційне районування здійснюється з урахуванням таких принципів, як: генетичність, об'єктивність, єдність з

адміністративно-територіальним поділом, конструктивність (визначає вибір районоутворюючих ознак), спеціалізація, ієрархічність (поділ на різнорівневі таксони), ефективність існування районів, неперервність сітки районів у межах досліджуваної території тощо.

Основною таксономічною одиницею рекреаційного районування є рекреаційний район – це однорідна за характером рекреаційного використання територія, яка відрізняється від інших комплексом ознак (унікальність, наявність певних властивостей та умов використання рекреаційного потенціалу). У більшості наукових праць рекреаційний район трактується як територіальна система обслуговування рекреантів. Російський учений Д.В. Ніколаєнко вважає, що в більшості випадків освоєння території з рекреаційною метою не досягає рівня територіальної рекреаційної системи (ТРС), для якої характерні максимальний взаємозв'язок, просторова й функціональна координація всіх підсистем. Але така теоретична модель вкрай необхідна як зразок для формування найбільш ефективних комплексів рекреаційного господарства, для організації скоординованої взаємодії всіх складових і всіх учасників рекреаційного процесу.

Першою й головною ознакою рекреаційного району є його рекреаційна спеціалізація й ступінь її розвитку. Друга ознака – наявність внутрішньої структурно-територіальної взаємозв'язаності рекреаційного обслуговування території. До інших ознак належать: рекреаційні ресурси та їх територіальні комбінації (підгрунтя для тих чи інших видів рекреаційної діяльності), рівень рекреаційної освоєності території, приблизно однакова інтенсивність рекреаційних процесів у межах району, перспективність його розвитку, наявність спільних проблем рекреаційного освоєння тощо.

Як складова частина інтегрального суспільно-географічного районування рекреаційне районування, у свою чергу, складається з галузевих видів: еколого-, туристсько-, ресурсно-, курортно-рекреаційного районування. Показники, що є основою для виділення різних видів галузевих рекреаційних районів, узагальнив І.В. Смаль („Основи географії рекреації і туризму”, 2004 р.). Галузеве рекреаційне районування може

мати й вужчий аспект. Наприклад, у межах туристично-рекреаційного районування може бути виділена сітка районів для спортивного туризму, дитячого туризму та ін. видів.

Щодо ієрархії виділяють різні таксономічні одиниці рекреаційного районування: рекреаційний регіон – рекреаційний район – рекреаційний підрайон – рекреаційний вузол – рекреаційний центр – рекреаційний заклад. Деякі дослідники (наприклад, М.П. Крачило) виділяють таку вищу таксономічну одиницю, як рекреаційна зона. Таксони меншого порядку утворюють певну цілісність у межах системи більш високого рівня.

До основних проблем рекреаційного районування належать такі: суб'єктивізм дослідника у виборі критеріїв районування; несталий характер схем районування через змінюваність районоутворюючих ознак (кожна сітка рекреаційних районів представляє конкретний часовий зріз у розвитку рекреації); відсутність єдиного методичного підходу до територіальної організації рекреаційного господарства; труднощі інформаційно-статистичного забезпечення (пов'язані, зокрема, з перебуванням значної кількості підприємств рекреації й туризму в приватному секторі).

Процедуру районування не можна розглядати ізольовано від процесу районоутворення, який перебуває на першому місці, відбуваючись у реальному просторі. Саме об'єктивний процес районоутворення генерує самі райони, а потім – стандарти їх виділення. Зміни в процесі районоутворення зумовлюють і зміни районування як наукового методу дослідження територіальної організації рекреації.

Тема 8. Рекреаційне природокористування

Рекреація належить до тих галузей, які пов'язані із „споживанням” природних ресурсів. Рекреаційне природокористування має й позитивні, і негативні наслідки. Позитивний вплив рекреації полягає в резервуванні значних ділянок з малозміненою природою, ландшафтному облаштуванні території, проведенні меліоративних та лісовідновлювальних робіт тощо. Однак є й негативні наслідки,

оскільки будь-яке освоєння території відбувається через її перетворення, що супроводжується екологічними кризами більшого або меншого масштабу. Одна з причин погіршення стану природних комплексів – суб'єктивний фактор, а саме – низька культура поведінки рекреантів.

Як сама рекреаційна галузь, так і споживачі рекреаційних послуг зацікавлені в збереженні природного середовища, бо екологічна чистота території визначає її привабливість для рекреації. Отже, розвиток рекреації й захист навколишнього природного середовища не повинні вступати в протиріччя, а навпаки мають доповнювати одне одного. Для досягнення балансу між рекреаційною діяльністю й природним середовищем необхідно дотримуватися принципів раціонального рекреаційного природокористування, яке передбачає комплексне вивчення, освоєння, відновлення й охорону навколишнього середовища.

Кожний природний територіальний комплекс (ПТК) має певний поріг стійкості до зовнішніх негативних впливів, перевищення якого призводить до втрати цим природним комплексом здатності до самовідновлення. Деградація природних комплексів або окремих їх компонентів супроводжується втратою корисних рекреаційних властивостей території – рекреаційною дигресією. Отже, можна говорити про вичерпність рекреаційних ресурсів. У зв'язку з цим важливим практичним завданням рекреаційної географії є обґрунтування рекреаційного навантаження на природні комплекси й установлення відповідних нормативів.

Рекреаційне навантаження дорівнює кількості рекреантів, які відвідали певну ділянку території за одиницю часу. Розрізняють навантаження критичне (викликає в природному комплексі незворотні зміни), припустиме (близьке до критичного, але таке, що не викликає незворотних змін) та неприпустиме (у результаті якого вже відбулися незворотні зміни в природному комплексі). Визначити гранично припустиме навантаження можна лише експериментальним шляхом, проводячи, наприклад, спостереження протягом тривалого часу (кілька тижнів або місяців) за відвідуванням природного комплексу. При цьому важливо враховувати пору

року, час доби (ранковий, денний, нічний), погоду, попередню „зношеність” природного комплексу та його тип. Є й інші підходи, наприклад, експериментальне витоштування ділянки території за спеціальною методикою (розроблена в Московському державному університеті).

Під нормою рекреаційного навантаження розуміють кількість рекреантів на одиницю площі території за одиницю часу. Якщо помножити норму рекреаційного навантаження на період інтенсивного рекреаційного використання території, то можна отримати більш достовірне навантаження на ПТК. Отриманий норматив залежатиме від загального навантаження за весь сезон та від періодичності відвідування території.

Важливим розрахунковим показником є рекреаційна ємність природного територіального комплексу, яка визначається як добуток значення припустимого навантаження на площу природного територіального комплексу. У світовій практиці рекреаційного використання природних комплексів спостерігаються значні розбіжності в нормативах. Крім припустимої ємності (визначається залежно від стійкості ПТК), існує психофізична ємність території, що характеризує можливість одночасного проведення на заданій площі якихось рекреаційних занять певною кількістю людей без порушення психофізичних і гігієнічних умов проведення цих занять для кожного з них.

Різні природні комплекси залежно від рельєфу, гідрологічних умов, ґрунтів, рослинного покриву та ін. особливостей мають неоднакову стійкість до антропогенного навантаження. Крім того, різні види відпочинку справляють неоднаковий вплив на ту саму територію. Це зумовлює необхідність застосування для кожного такого природного комплексу відповідної моделі рекреаційного використання з урахуванням інтенсивності впливу й режиму використання.

Охорона навколишнього природного середовища передбачає використання адміністративно-правових (систему обмежень, заборон, контроль за їх виконанням), планово-економічних заходів, впровадження платного природокористування тощо. Велике значення для зменшення тиску на природні комплекси з боку індустрії відпочинку мають:

функціональне зонування території, регулювання густоти забудови, удосконалення інфраструктури, використання екологічно чистих видів транспорту, упровадження сучасних екологічних технологій обслуговування рекреантів, проведення серед місцевого населення й гостей виховної роботи.

Серйозні екологічні наслідки для рекреації має тенденція приморської орієнтації багатьох галузей індустрії, що працюють на імпортній сировині або виробляють експортну продукцію: металургія, нафтопереробка, нафтохімія, цементна промисловість тощо. Поєднання рекреації з іншими видами господарювання потребує дотримання певних пропорцій з метою створення найбільш сприятливих для відпочинку умов.

На сучасному етапі розвитку України, який характеризується лібералізацією економіки, збільшенням кількості суб'єктів господарювання, посиленням місцевого самоврядування й обмеженням державного регулювання в рекреаційній галузі, упровадження раціонального рекреаційного природокористування наштовхується на серйозні проблеми. Це, зокрема, вимагає встановити жорсткі правила дотримання природоохоронного законодавства для всіх суб'єктів рекреаційної діяльності.

Тема 9. Рекреаційне районування України

Територія України має низку відмінностей, які проявляються в рівнях забезпеченості рекреаційними ресурсами, темпах розвитку рекреаційного господарства та його спеціалізації, обсягах освоєних потужностей та наданих послуг, неоднаковій екологічній ситуації. Усе це зумовлює необхідність поділу території країни на певні таксони – рекреаційні райони.

У вітчизняній географічній літературі представлено різні схеми рекреаційного (туристського) районування території України. Виконувались вони починаючи з 70-х рр. науковцями Київського науково-дослідного й проектного інституту містобудування, Інституту географії НАН України, а також Київського, Львівського, Сімферопольського, Донецького університетів за різними методиками, тому мають певні відмінності (див. підручник В.І. Стафійчука). Різноманіття схем

відображає, з одного боку, об'єктивні зміни в рекреаційній галузі та в поглядах на предмет рекреаційної географії, з іншого, – погляди відповідних дослідників на проблему районування.

Одна із схем районування належить представникові Київської географічної школи О.О. Бейдику (2004 р.). Відповідно до неї територія України складається з п'яти ресурсно-рекреаційних районів: Причорноморського, Карпатсько-Подільського, Полісько-Столичного, Придніпровсько-Донецького та Харківського. Не заперечуючи правомірність підходів інших науковців до проблеми рекреаційного районування, характеризуємо рекреаційні райони України в розрізі схеми, запропонованої О.О. Бейдиком (вона є більш узагальненою).

Причорноморський район включає АР Крим, Миколаївську, Одеську, Херсонську області (площа – 113,4 тис. км² або 18,8 % площі України). Його основними ресурсами є унікальний у межах ПБК клімат, тепле море, численні галькові та піщані пляжі, гірські та річкові (Нижній Дніпро, Південний Буг), степові ландшафти, лікувальні грязі, мінеральні води різних типів, різноманітна історико-культурна спадщина, етнічна своєрідність населення окремих територій. Район має значний санаторно-курортний фонд. Усього на нього припадає майже половина всіх оздоровлених, одна п'ята підприємств готельного господарства, близько 36% туристських підприємств України. Для нього характерний високий рівень рекреаційної освоєності. Санаторно-курортна мережа розосереджена на території району дуже нерівномірно, максимально наближена до узбережжя морів. Спеціалізацію району утворюють природничо-орієнтовані (лікувально-оздоровчий, спортивний, екологічний, спелеотуризм тощо) і соціокультурні (пізнавальний, етнографічний, науковий та ін.) види туризму.

Карпатсько-Подільський район включає Вінницьку, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Тернопільську, Хмельницьку, Чернівецьку області (площа 117,5 тис. км² або 19,5 % території України). Він має гірське та передгірське, а для Вінницької, Хмельницької та частково Тернопільської областей – рівнинне розташування. Основними рекреаційними ресурсами

цього району є орографічні, лісові, гідрологічні, бальнеологічні (мінеральні води, лікувальні торфові грязі, озокерит, солоні родовища і озера), численні пам'ятки природи, історико-культурні ресурси. Кліматичні умови рівнинних, передгірських і гірських територій сприятливі для зимових і літніх видів відпочинку. Наявність спелеооб'єктів і значна закарстованість території – передумова для розвитку спелеотуризму. Місцевий етнічний колорит також є фактором рекреаційної привабливості цього району. На район припадає 14,2 % від загальної кількості оздоровлених в Україні, 20,0 % усіх закладів розміщення, 16,0 % від загальної кількості суб'єктів туристської діяльності. Спеціалізацію району складають лікувально-оздоровчий, гірськолижний (у зимовий період), пішохідний, спелеотуризм та водні види туризму (в літній період), етнографічний, сільський та екологічний туризм.

Полісько-Столичний район включає Волинську, Житомирську, Київську, Полтавську, Рівненську, Черкаську, Чернігівську області і є найбільшим за площею – 180,7 тис. км² (30,0 % площі України). Район має сприятливі кліматичні умови, численні водні об'єкти (передусім Дніпро), лісові масиви й об'єкти природно-заповідного фонду, джерела мінеральної води, а також потужний і надзвичайно різноманітний історико-культурний потенціал для розвитку рекреації. Разом з тим, в районі існують екологічні обмеження (наслідки Чорнобильської аварії) для рекреаційної діяльності. Особливістю територіальної організації рекреаційної галузі є висока питома вага Столичного підрайону. Спеціалізацію району складають передусім соціокультурні види туризму (пізнавальний, етнографічний, науковий тощо).

Придніпровсько-Донецький район включає Дніпропетровську, Донецьку, Запорізьку, Кіровоградську, Луганську області (площа – 136,9 тис. км² або 22,7 % від площі України). У межах цього району знаходяться три найбільш урбанізовані області України. Перевагами району є вихід на узбережжя Азовського моря й розташування на його території Дніпра в його нижній течії, наявність бальнеологічних ресурсів (родовища мінеральних вод і лікувальних грязей), значна в

межах Придніпров'я кількість культурно-історичних пам'яток, особливо елліністичного періоду й козацької доби. Недоліками цього ресурсно-рекреаційного району є надзвичайно висока концентрація екологічно небезпечних виробництв, дефіцит чистої прісної води й відносна бідність об'єктами історико-культурної спадщини в східній частині району. Особливістю територіальної організації рекреації є зосередження об'єктів рекреаційної галузі в північних, південних (приморських) районах та вздовж Дніпровського „рекреаційного коридору”. Спеціалізацію району складає лікувально-оздоровча, купально-пляжна рекреація та пізнавальний туризм.

Харківський район включає Харківську, Сумську області і є найменшим за розмірами території (55,2 тис. км² або 9,1 % площі України). Рекреаційні ресурси району – це сприятливі кліматичні умови, мінеральні джерела й мальовничі лісові пейзажі, річкові долини Десни, Сейму, Псьолу та ін. річок, ресурси для розвитку сільського туризму, історико-культурна спадщина. Порівняно з іншими районами Харківський має менший рекреаційний потенціал. Спеціалізацію району складає оздоровча рекреація.

Наведена схема ресурсно-рекреаційного районування, зрозуміло, має певні недоліки. Так, Полісько-Столичний, Карпатсько-Подільський та Придніпровсько-Донецький ресурсно-рекреаційні райони занадто укрупнені й фактично поєднують кожний по дві частини, які істотно різняться між собою, наприклад, Карпатсько-Подільський район – Карпатську (власне Карпати, Закарпаття і Передкарпаття) і Подільську (долішню територію) частини. Харківський район виділено фактично за „залишковим” принципом. Взагалі, на думку багатьох науковців, координацію діяльності рекреаційного господарства з іншими галузями краще здійснювати в межах наявного суспільно-географічного районування території України. Так чи інакше, проблема рекреаційного районування України залишається актуальною з огляду на необхідність здійснення регулювання й перспективного планування рекреаційної діяльності в країні.

Тема 10. Туристські макрорегіони світу. Географія туристських потоків

Регіональний аналіз міжнародного туризму доцільно проводити відповідно до поділу на туристські макрорегіони, запропонованого Всесвітньою туристською організацією (ВТО). Це такі шість регіонів: Європейський, Американський, Азіатсько-Тихоокеанський, Середньосхідний, Південноазіатський, Африканський.

Європейський регіон (країни Західної Європи, пострадянські республіки, Туреччина, Кіпр, Ізраїль) за кількістю прибуттів і надходжень від міжнародного туризму є абсолютним лідером. До факторів, що сприяють розвитку туризму в цьому регіоні, належать: наявність різноманітних рекреаційних ресурсів (природних і культурно-історичних), сприятливі соціально-економічні та інфраструктурні фактори (високий рівень життя, урбанізованість, транспортна рухливість), близьке сусідство більшості країн та лібералізація умов пересування в країнах Євросоюзу, політична стабільність тощо. Європейський регіон є абсолютним лідером у світі за кількістю об'єктів Всесвітньої спадщини. Особливістю регіону є абсолютне переважання внутрішньорегіонального обміну туристами (9/10 туристів – приїжджі з самої Європи). Основна географічна спрямованість потоків туристів – з півночі на південь, до теплих морів. Світовими лідерами з прийому міжнародних туристів є Іспанія, Франція, Італія. Найбільшим постачальником туристів є Німеччина. У межах Європейського макрорегіону сформувались спеціалізовані рекреаційно-туристські райони: морського туризму – Середземномор'я, чорноморське узбережжя Румунії та Болгарії, узбережжя Північного й Балтійського морів; гірського туризму – Альпійський, район гір Центрально-Східної і Східної Європи (Судети, Карпати, Рила-Родопи); озерного туризму – Озерний край у Фінляндії, Польщі, Німеччині; річкового туризму – на Дунаї, річках Франції та деяких інших країн.

Американський регіон за кількістю туристів і за розмірами доходів від туризму посідає друге місце після Європейського.

Характеризується переважанням внутрішньорегіональних потоків туристів (складають 3/4 усіх прибуттів). Головні центри тяжіння для туристів – це США, Канада й Мексика, при сильному домінуванні США. У цій країні найбільш привабливими є Каліфорнія, Флорида, Північно-Східні штати (м. Нью-Йорк, Федеральний округ Колумбія), Гавайські острови. Серед туристських субрегіонів Америки особливе місце посідає Карибський басейн („Карибське Середземномор'я”) з тропічним кліматом, багатою рослинністю, гарними пляжами, різноманітними культурно-історичними пам'ятками. Карибський басейн спеціалізується на морських круїзах (3/4 усіх круїзів світу). Крім власне жителів Американського континенту, у регіон приїждять туристи з Європи, Азії (особливо з Великобританії та Японії).

Найбільш динамічним щодо розвитку туризму є Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР). За останні 30 років кількість міжнародних туристів збільшилась тут у 17 разів, а доходи від туризму зросли в 75 разів. Таке стрімке зростання показників у галузі світового туристичного бізнесу пояснюється прискореним соціально-економічним розвитком регіону, поглибленням інтеграційних процесів, покращенням геополітичної обстановки, успіхами індустрії туризму. У цьому регіоні також переважає внутрішньорегіональний туризм (близько 4/5). Провідне місце належить Східній Азії – завдяки Китаю, Тайваню, Японії, Південній Кореї. На другому місці – Південно-Східна Азія (особливо Таїланд і Сінгапур). Роль Австралії та Океанії порівняно невелика. У свою чергу громадяни з країн АТР виїжджають до США, Європи та Індії.

Африканський регіон за рівнем розвитку туризму поки що значною мірою поступається всім іншим регіонам. Це пов'язано з сильною соціально-економічною відсталістю більшості африканських країн, нерозвиненістю індустрії туризму й туристичної інфраструктури, політичною нестабільністю, загрозою багатьох захворювань. Основними „споживачами” африканського туристичного продукту є в основному європейці, які відвідують лише деякі країни Північної Африки (Туніс та Марокко), Західної (Мавританія), Східної (Кенія, Танзанія) і Південної (Зімбабве, ПАР) Африки. Внутрішньорегіональний

туризм в Африці, так само, як і виїзд африканців до інших регіонів світу, значного розвитку не набули.

Сильно відстає в розвитку туристичної індустрії Близькосхідний регіон. Виняток становить лише паломницький туризм (центри – Мекка, Медина, Єрусалим). Тут відсутня належна підтримка туризму з боку держав. Стримують розвиток галузі також політична нестабільність, поширені тут випадки тероризму. На Близькому Сході набули розвитку міжрегіональний і внутрішньорегіональний туризм. Головними країнами, що приймають туристів, є Єгипет, ОАЕ, Саудівська Аравія, Бахрейн, Йорданія, Сирія, Кувейт.

Шосте місце серед туристських регіонів світу посідає Південна Азія. Половина всіх туристів, які приїждять сюди, припадає на Індію.

Шість головних туристських регіонів світу поділяються на дві групи: регіони, що більше приймають туристів, ніж відправляють, – Європа, Африка і Близький Схід; регіони, де виїзд перевищує прибуття – Америка, АТР і Південна Азія.

Сучасний світовий туристський простір характеризується поліцентричністю. Ядрами просторової системи міжнародного туризму, де концентруються основні туристські потоки й генеруються нові ефективні технології ведення туристського бізнесу, є США, ЄС, Японія. Водночас відбувається поступове зміщення світового ядра міжнародного туризму, як і всієї системи світового господарства, у напрямку Азіатсько-Тихоокеанського регіону, який за прогнозами ВТО до 2020 р. випередить Американський регіон за кількістю прибулих туристів.

Просторовий розподіл міжнародних туристських потоків має низку особливостей. Найважливіша з них – це переважання туризму внутрірегіонального над міжрегіональним. Особливо характерним є посилення взаємобмінів туристами між країнами-сусідами (за умов нормальних стосунків між ними) та між країнами із спорідненими мовами. Друга особливість полягає в тому, що туристські потоки формуються в країнах з високим рівнем соціально-економічного розвитку й високими стандартами життя та водночас тяжіють до таких країн. Останнім часом поширюється тенденція до „контрастності” у

виборі району для відпочинку (зокрема, туристи прямують з країн півночі до середземноморських країн півдня). Однією з географічних тенденцій у розподілі туристських потоків є розвиток обміну туристами між колишніми метрополіями та їх колоніями, при явному домінуванні перших (серед французів-туристів, які виїжджають до Африки, більшість обирає колишні колонії – Марокко й Туніс). Чим більший шлях долає турист до країни відпочинку, тим довше залишається в ній. Зберігається тенденція проникнення туристських потоків углиб рекреаційно-туристських районів. Усе більше зростає мобільність туристів. Актуальною тенденцією й водночас проблемою залишається сезонний характер туризму.

ПРАКТИКУМ

Модуль А

Заняття 1. *ВСТУП ДО РЕКРЕАЦІЙНОЇ ГЕОГРАФІЇ*

Мета: сформувати уявлення про рекреаційну географію як наукову галузь; з'ясувати місце рекреаційної географії в системі географічних дисциплін; дослідити історію виникнення й розвитку рекреаційної географії, її методи.

Запитання для співбесіди

1. Погляди науковців на об'єкт і предмет рекреаційної географії.
2. Рекреаційна географія як фундаментальна й прикладна дисципліна. Завдання рекреаційної географії.
3. Місце рекреаційної географії в системі географічних наук.
4. Історія виникнення й розвитку рекреаційної географії в СРСР. Вітчизняні дослідження в галузі рекреаційної географії.
5. Методи рекреаційної географії.
6. Зв'язки рекреаційної географії з іншими науками.

Завдання 1. Користуючись додатками А.1 – А.2 з'ясуйте погляди різних учених на місце рекреаційної географії в системі географічних наук.

Основні поняття для засвоєння: об'єкт рекреації, суб'єкт рекреації, рекреаційна географія.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Чим відрізняються поняття „об'єкт” і „предмет” науки?

2. У які часи та у зв'язку з чим зародилась вітчизняна рекреаційна географія?
3. Які аналоги рекреаційної географії існують у зарубіжних країнах?
4. На стику яких географічних дисциплін утворилась рекреаційна географія?
5. Наведіть підтвердження думки Д. В. Ніколаєнка про те, що у визначенні об'єкта й предмета рекреаційної географії слід виходити з національних особливостей і специфіки країни (або інших соціокультурних утворень).
6. У чому полягає конструктивне значення рекреаційної географії?
7. На конкретних прикладах розкрийте міждисциплінарні зв'язки рекреаційної географії з екологією, соціологією, економікою, правом, культурологією.

Рекомендована література: 1, 8, 25, 31, 34, 48, 49, 50, 56.

Заняття 2. РЕКРЕАЦІЯ Й РЕКРЕАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Мета: сформувати уявлення про рекреаційну діяльність як систему дій, спрямовану на задоволення рекреаційних потреб населення; визначити й охарактеризувати функції рекреації; проаналізувати чинники, що впливають на розвиток рекреації та особливості її територіальної організації.

Запитання для співбесіди

1. Визначення поняття *рекреація*. Співвідношення понять *рекреація*, *туризм*, *екскурсія*. Ознаки рекреації.
2. Зміст рекреації в контексті соціокультурної еволюції людства. Концепція „вільного часу”. Причини зростання попиту на рекреацію в другій половині ХХ ст.
3. Функції рекреації.

4. Рекреація як атрибут людської діяльності. Суб'єкти рекреаційної діяльності. Зв'язок рекреаційної діяльності з рекреаційними потребами населення (індивідуальними, груповими, суспільними). Ефективність рекреаційної діяльності.
5. Чинники, що визначають розвиток рекреації, рівень попиту й споживання окремих видів рекреаційних послуг.

Завдання 1. Складіть таблицю „Функції рекреації”, у якій розшифруйте зміст кожної функції, за формою:

Ф у н к ц і ї р е к р е а ц і ї			
Медико-оздоровча	Соціокультурна	Економічна	Інші
.....

Завдання 2. Обґрунтуйте необхідність (доцільність) розвитку рекреації (туризму) в Луганській області. Для цього охарактеризуйте розвинуті в регіоні галузі господарства з позицій їх впливу на стан природного довкілля, здоров'я та умови життєдіяльності населення. Виявіть ступінь забезпеченості населення Луганської області різними закладами відпочинку. Оцініть економічні та соціально-економічні переваги (а можливо, й недоліки) рекреаційно-туристської галузі порівняно з іншими галузями господарства регіону (економічний ефект, можливості зайнятості населення, умови праці тощо).

Завдання 3. Виявіть існуючі відмінності в рекреаційних потребах населення різних груп, виділених за ознакою статі, віку, соціальної приналежності, місцевості проживання (міське та сільське населення). Для цього складіть опитувальник та проведіть відповідну роботу серед Ваших рідних та знайомих – представників різних категорій населення – щодо їхніх рекреаційних уподобань (тип і форми відпочинку, тривалість, місцевість, кліматичний пояс тощо). Результати занесіть у таблицю, після чого зробіть висновки.

Основні поняття для засвоєння: відпочинок, рекреація, туризм, вільний час, дозвілля, екскурсія, рекреаційна діяльність, рекреаційні потреби населення.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Як співвідносяться поняття *рекреація, відпочинок і дозвілля*?
2. Поясніть зростання потреби в рекреації з розвитком суспільства.
3. Що розуміють під поняттям *вільний час* у рекреаційній географії?
4. Яку роль відіграє рекреація у відтворенні продуктивних сил людини?
5. У чому проявляються: а) позитивний і б) негативний вплив рекреації на економічний розвиток території?
6. Для чого необхідно вивчати рекреаційні потреби населення?
7. Порівняйте рекреаційні потреби пересічного мешканця: а) Німеччини; б) України; в) Японії; г) Саудівської Аравії.
8. Порівняйте рекреаційні потреби представників різних статевих і вікових і соціальних груп населення.

Рекомендована література: 12, 23, 25, 30, 31, 34, 38, 40, 48.

Заняття 3. УЧЕННЯ ПРО ТЕРИТОРІАЛЬНІ РЕКРЕАЦІЙНІ СИСТЕМИ

Мета: з'ясувати сутність теорії територіальних рекреаційних систем; дослідити структуру територіальної рекреаційної системи, роль та особливості взаємодії основних її підсистем.

Запитання для співбесіди

1. Формування вчення про територіальні рекреаційні системи як об'єкт дослідження рекреаційної географії.

2. Поняття територіальної рекреаційної системи (ТРС). Типи структур ТРС. Ієрархічна структура ТРС. Співвідношення понять територіальна рекреаційна система та територіально-рекреаційний комплекс (ТРК).
3. Основні підсистеми ТРС. Група відпочиваючих як основний елемент системи. Характеристика інших підсистем. Взаємозв'язки між підсистемами ТРС.
4. Основні властивості рекреаційних систем: ієрархічність, різноманітність, динамічність, спеціалізація, універсальність та ін.

Завдання 1. За джерелом [8] накресліть у робочому зошиті схему територіальної рекреаційної системи. Проаналізуйте систему зв'язків між компонентами ТРС.

Поняття для засвоєння: рекреаційна система, територіальна рекреаційна система, територіально-рекреаційний комплекс.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Хто з дослідників і коли розробив учення про ТРС?
2. Назвіть переваги та недоліки теорії територіальних рекреаційних систем.
3. Укажіть основні підсистеми та властивості ТРС.
4. Який зв'язок існує між ТРС та іншими територіально-господарськими системами?
5. За якими критеріями відбувається оцінка ефективності функціонування рекреаційної системи?
6. Знайдіть спільне й відмінне в поняттях територіальна рекреаційна система та територіальний рекреаційний комплекс.
7. У чому полягають проблеми функціонування ТРС?
8. У чому ви вбачаєте конструктивне значення теорії ТРС?

Рекомендована література: 8, 9, 12, 25, 31, 41, 48, 49, 50.

Заняття 4-5. **КЛАСИФІКАЦІЯ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Мета: визначити основні підходи до систематизації видів рекреаційної діяльності; з'ясувати взаємозв'язок різних видів рекреації з їх функціональним призначенням.

Запитання для співбесіди

1. Поняття *рекреаційне заняття*. Різноманіття рекреаційних занять. Класифікація рекреаційних занять залежно від функцій: група відновлення, група розвитку, розважальна група. Активний і пасивний стандарти рекреації.
2. Поняття циклу відпочинку. Характеристика добового, тижневого, квартального, щорічного, життєвого циклів відпочинку.
3. Класифікація рекреаційної діяльності (за характером організації, метою, правовим статусом, статусом мігрантів, тривалістю, способам пересування тощо).
4. Характеристика різних за метою подорожі видів туризму (курортно-лікувальний, курортно-розважальний, релігійний, діловий, навчально-освітній, пізнавальний, спортивний, військовий, екологічний, шоп-туризм, ностальгійний тощо).

Завдання 1. Залежно від того, як ви провели свій літній відпочинок, систематизуйте його за такими критеріями: мета, тривалість, правовий статус, характер організації, територіальна ознака, характер використання рекреаційних ресурсів, засоби пересування (скористайтесь додатками Б.1 – Б.2).

Індивідуальне завдання. Підготуйте реферат (повідомлення) на одну з тем: „Зелений туризм в Україні: проблеми й перспективи”, „Сакральний туризм в Україні”, „Науковий туризм в Україні: сучасний стан і перспективи”, „Екзотичні види туризму”, „Ностальгійний туризм в Україні”.

Поняття й терміни для засвоєння: рекреаційне заняття, рекреаційний режим, цикл рекреаційної діяльності, екологічний

туризм, зелений туризм, сільський туризм, соціальний туризм, організований туризм, ностальгійний туризм.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Що розуміють під терміном *рекреаційне заняття*? Яким чином систематизують рекреаційні заняття?
2. Як змінюється структура рекреаційних потреб населення останнім часом? Як ці зміни позначаються на рекреаційній діяльності?
3. Для чого необхідно диференціювати цикли відпочинку?
4. Які економічні переваги має міжнародний в'їзний туризм порівняно з виїзним?
5. Знайдіть спільне й відмінне в поняттях *екологічний туризм, зелений туризм, сільський туризм, агротуризм*.
6. Який вид рекреаційної діяльності завдає більшої шкоди навколишньому середовищу – регламентований чи самодіяльний? Відповідь поясніть.
7. Які види туризму не відповідають цілям рекреації?
8. Які екзотичні види туризму вам відомі?
9. Поясніть, із чим пов'язані труднощі систематизації рекреаційної діяльності?

Рекомендована література: 2, 3, 25, 34, 39, 43, 45, 47, 48, 49, 50, 53.

Заняття 6 -7. РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІЇ. ПРИРОДНІ РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА ЇХ ОЦІНКА

Мета: з'ясувати зміст понять *рекреаційний потенціал території та рекреаційні ресурси*; охарактеризувати природні рекреаційні ресурси, їх види; ознайомитись з методикою та проблемами оцінки рекреаційних ресурсів.

Запитання для співбесіди

1. Поняття рекреаційного потенціалу території. Рекреаційні ресурси як передумова розвитку рекреації. Основні види рекреаційних ресурсів.
2. Природні рекреаційні ресурси. Характеристики основних видів природних рекреаційних ресурсів.
3. Оцінка рекреаційних ресурсів: основні етапи, система кількісних і якісних показників, методи.
4. Аспекти оцінки природних рекреаційних ресурсів. Проблеми оцінки рекреаційних ресурсів.
5. Оцінка різних видів природних рекреаційних ресурсів (орографічних, кліматичних, гідрологічних, флористичних тощо).
6. Характеристика й географія природних рекреаційних ресурсів України.

Завдання 1. Зробіть оцінку Чорноморсько-Середземноморських курортів для купально-пляжної рекреації в червні. Суб'єкт оцінювання: рекреант – здорова роздягнена людина.

Курорти	Температура води		Температура повітря		Вологість повітря		Опади		Σ балів
	t ⁰	бали	t ⁰	бали	%	бали	днів	бали	
Ялта	23		24		61		5		
Хайфа	27		28		71		0		
Анталья	26		28		65		0		
Крит	25		25		55		1		

Оцінювальна шкала

Показник	Шкала значень показників у балах		
Температура води, t ⁰	19 – 22	23 – 25	26 – 28
	++	+++	+
Температура повітря, t ⁰	20 – 25	26 – 27	Понад 27
	+++	++	+
Вологість повітря, %	Менше 30	30 – 60	Понад 60
	++	+++	+
Опади, днів	0 – 1	2 – 5	Понад 5
	+++	++	+

Завдання 2. Користуючись даними додатку В нанесіть на контурну карту об'єкти природно-заповідного фонду України – природні біосферні заповідники, природні заповідники, національні природні парки. Застосуйте відповідну систему умовних позначень.

Поняття й терміни для засвоєння: рекреаційний потенціал території, рекреаційні ресурси, природні рекреаційні ресурси, атрактивність, екзотичність, унікальність.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. На які види поділяють природні рекреаційні ресурси?
2. Доведіть, що поняття рекреаційні ресурси історично змінюване.
3. Охарактеризуйте рекреаційні властивості окремих видів природних ресурсів.
4. Поясніть необхідність визначення суб'єкта оцінювання рекреаційних ресурсів.
5. В яких випадках рельєф місцевості є умовою розвитку рекреації, а в яких – ресурсом?
6. Які природні компоненти утворюють той чи інший ландшафт місцевості? Яка характеристика ландшафту має найбільшу рекреаційну цінність?
7. З яких етапів складається комплексна оцінка рекреаційного потенціалу території?
8. Як оцінюють ефективність використання природних рекреаційних ресурсів?
9. У чому проявляється суб'єктивність оцінки рекреаційних ресурсів?

Рекомендована література: 6, 7, 11, 12, 14, 25, 29, 36, 40, 48, 49, 52, 58, 59

Заняття 8. АНТРОПОГЕННІ РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ, ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОЦІНКА

Мета: визначити роль і значення антропогенних рекреаційних ресурсів як складової рекреаційно-туристського потенціалу території; ознайомитись з підходами до класифікації антропогенних рекреаційних ресурсів і особливостями їх оцінки.

Запитання для співбесіди

1. Природно-антропогенні рекреаційні ресурси та антропогенні рекреаційні ресурси як фактор рекреаційної привабливості території. Роль антропогенних рекреаційних ресурсів у відтворенні психологічного здоров'я населення.
2. Класифікація антропогенних рекреаційних ресурсів.
3. Оцінка антропогенних рекреаційних ресурсів.
4. Проблеми залучення історико-архітектурних ресурсів до туристсько-рекреаційного господарства. Соціально-економічна ефективність використання рекреаційних ресурсів цього типу.

Завдання 1. Користуючись джерелами [29, 44, 48] складіть таблицю: „Антропогенні рекреаційні ресурси України”. Наведіть по 10 прикладів рекреаційних об'єктів для кожного виду рекреаційних ресурсів. Визначте на карті географічне положення цих об'єктів.

Види антропогенних рекреаційних ресурсів	Назви об'єктів	Регіони, центри
Пам'ятки історії		
Пам'ятки архітектури та містобудування		
Біосоціальні рекреаційні ресурси		
Осередки традиційної культури		
.....		

Індивідуальне завдання: підготуйте презентацію за темою: „Сучасні антропогенні рекреаційні ресурси”, де покажіть об’єкти, пов’язані з науковими відкриттями, технічними досягненнями в наш час (сучасні великі міста й мегалополіси, унікальні технічні, зокрема, транспортні проекти, всесвітньо відомі концертні зали, виставки, агрофірми тощо), що мають привабливість для туристів.

Поняття й терміни для засвоєння: природно-антропогенні рекреаційні ресурси, антропогенні рекреаційні ресурси, заповідник, національний парк.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Які критерії оцінки історико-культурної спадщини вам відомі?
2. Які об’єкти споглядання історико-культурної спадщини пов’язані зі станом здоров’я населення?
3. Що розуміють під біосоціальними (за О. О. Бейдиком) рекреаційними ресурсами?
4. Чому заповідники не є об’єктом рекреаційного користування, але постають важливим рекреаційним ресурсом?
5. Як класифікують природно-антропогенні рекреаційні ресурси?
6. Яким чином оцінюється соціально-економічна ефективність використання антропогенних рекреаційних ресурсів?

Рекомендована література: 12, 25, 29, 31, 32, 37, 48, 49, 50, 58.

Модуль Б

Заняття 9. **РЕКРЕАЦІЙНИЙ РАЙОН, РЕКРЕАЦІЙНЕ РАЙОНОУТВОРЕННЯ ТА РЕКРЕАЦІЙНЕ РАЙОНУВАННЯ**

Мета: з'ясувати зміст поняття *рекреаційний район*; визначити причини й умови процесу рекреаційного районоутворення; дослідити рекреаційне районування як наукову процедуру.

Запитання для співбесіди

1. Суть процесу рекреаційного районоутворення. Причини районоутворення.
2. Природні й соціальні компоненти у формуванні рекреаційних районів.
3. Поняття рекреаційного району. Ознаки рекреаційного району.
4. Рекреаційне районування як наукова процедура. Таксономічні одиниці рекреаційного районування.
5. Досвід рекреаційного районування території України.

Завдання 1. Прочитайте фрагмент тексту. Визначте, які передумови розвитку сільського туризму має Львівська область, систематизуйте їх відповідним чином. Про які ще сприятливі для цього регіону передумови не згадано в тексті?

Львівська область – один із прикордонних районів України, що має передумови для розвитку агротуризму – специфічної форми відпочинкового туристичного руху та підсобної господарської діяльності в сільському середовищі із широкою можливістю використання природного й культурного потенціалу певних регіонів.

Просторовою базою розвитку агротуризму варто вважати територію сільських адміністративних районів (за винятком забруднених площ), насичену культурно-історичними пам'ятками. З позицій агротуризму найбільший інтерес становлять території, найкраще забезпечені соціальною інфраструктурою, що мають

розвинені житловий фонд, шляхове господарство, достатню кількість об'єктів сфери обслуговування, що формує „загальне обличчя” поселень, рівень комфортності проживання в них. У більшості поселень можливості підсобного господарства дозволяють збувати частину продукції приїжджим, що збільшує доходи селян. Незайнятість багатьох мешканців сіл – це резерв трудових ресурсів, який може бути залучений у сферу агротуризму. Разом із тим, виникають деякі проблеми з якістю цих трудових ресурсів, адже ж, крім бажання займатися обслуговуванням відпочиваючих, їм необхідно мати відповідний психологічний настрій, певний рівень освіти, культури, а ще краще – деяке знання іноземних мов, із чим поки що не все гаразд.

Завдання 2. На конкретних прикладах доведіть, що несприятливі фактори можуть звести нанівець навіть найкращі передумови розвитку рекреації в районі.

Поняття і терміни для засвоєння: рекреаційний район, рекреаційне районування, рекреаційне районуотворення.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття *рекреаційний район*.
2. Які передумови сприяють формуванню рекреаційних районів?
3. Що є причинами рекреаційного районуотворення за Д. В. Ніколаєнком?
4. Як співвідносяться поняття *передумови* й *фактори* районуотворення?
5. Які фактори впливають на процеси рекреаційного районуотворення?
6. Як діє економічний закон відносних переваг на ринку рекреаційних послуг? Як це пов'язано з формуванням рекреаційних районів?
7. У чому полягає практична значимість рекреаційного районування території?
8. Які виділяють принципи рекреаційного районування?

9. Назвіть у необхідній послідовності таксономічні одиниці рекреаційного районування. Наведіть відповідні приклади.
10. Схеми рекреаційного районування України яких авторів вам відомі? Що в цих схемах спільне, а що відмінне?

Рекомендована література: 10, 12, 25, 34, 48, 49, 50.

Заняття 10. РЕКРЕАЦІЙНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ. ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ОСВОЄННЯ ТЕРИТОРІЇ

Мета: дослідити проблеми взаємодії рекреації й природної основи в межах території масового відпочинку; з'ясувати сутність раціонального рекреаційного природокористування, його цілі й основні заходи.

Запитання для співбесіди

1. Розвиток рекреації – один зі шляхів перетворення території, зокрема, її природи.
2. Поняття *рекреаційна дигресія, рекреаційне навантаження, рекреаційна ємність території (екологічна, психологічна, соціальна)*. Методика визначення рекреаційної ємності.
3. Поняття раціонального рекреаційного природокористування, його цілі.
4. Шляхи регулювання рекреаційного навантаження на природу: випереджувальні та інші заходи.

Завдання 1. Наведіть по 5 прикладів: а) механічних; б) теплових; в) біохімічних впливів рекреаційної діяльності на природні територіальні комплекси.

Завдання 2. Підготуйте реферат на тему „Екологічні проблеми рекреаційного природокористування в Україні”.

Поняття й терміни для засвоєння: рекреаційне природокористування; раціональне рекреаційне природокористування; рекреаційна дигресія; рекреаційне навантаження (у т.ч. критичне, припустиме, неприпустиме); стійкість природного територіального комплексу проти рекреаційного навантаження; норма рекреаційного навантаження; рекреаційна ємність території.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому проявляється: а) позитивний; б) негативний вплив рекреаційної діяльності на навколишнє природне середовище?
2. У чому полягають труднощі розрахунку рекреаційного навантаження на природні територіальні комплекси?
3. Які заходи передбачає раціональне рекреаційне природокористування?
4. Що розуміють під функціональним рекреаційним зонуванням території? Який позитивний результат дає таке зонування?
5. Що вам відомо про проект Green Key?
6. Які чинники зумовлюють численні екологічні проблеми в межах територій інтенсивного рекреаційного освоєння в Україні?
7. У чому полягають труднощі запровадження заходів раціонального рекреаційного природокористування в Україні?
8. Поруч із якими екологічно небезпечними видами економічної діяльності розвивається курортно-туристична галузь у Криму, Причорномор'ї та Карпатах?

Рекомендована література: 13, 14, 18, 20, 25, 31, 34, 40, 48, 49, 50, 54, 56.

**Заняття 11. РЕКРЕАЦІЙНЕ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ.
ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЧОРНОМОРЬСЬКОГО
РЕСУРНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО РАЙОНУ**

Мета: ознайомитись з різними підходами щодо рекреаційного районування України; дослідити передумови формування, спеціалізацію й особливості територіальної організації Причорноморського ресурсно-рекреаційного району України.

Завдання 1. Спираючись на різні літературні джерела та власний досвід дослідіть передумови формування Причорноморського ресурсно-рекреаційного району (районування за О. О. Бейдиком).

Охарактеризуйте:

- а) наявність відповідних природних, природно-антропогенних і антропогенних рекреаційних ресурсів;
- б) переваги економіко-географічного положення (ЕГП) району;
- в) розвиненість і сучасний стан інфраструктури;
- г) забезпеченість трудовими ресурсами;
- д) рекреаційну спеціалізацію району й найважливіші рекреаційні центри. Знайдіть їх на карті.

Заповніть таблицю за формою:

Назва району	Склад району	Рекреаційні ресурси, у т.ч.			Інші передумови	Види рекреації	Основні центри
		природні	природно-антропогенні	антропогенні			
.....

Індивідуальне завдання: зробіть презентацію району на одну з тем: „Природні рекреаційні ресурси Причорноморського району”, „Антропогенні рекреаційні ресурси Причорноморського району”.

Запитання для співбесіди

1. Схеми рекреаційного районування України: спільне й відмінне.
2. Причорноморський ресурсно-рекреаційний район: склад та особливості ГП та ЕГП, основні підрайони. Природно-ресурсний потенціал Причорноморського ресурсно-рекреаційного району.
3. Антропогенні рекреаційні ресурси району як фактор рекреаційної привабливості.
4. Соціально-економічні передумови розвитку рекреаційної діяльності в районі.
5. Рекреаційна спеціалізація та особливості територіальної організації рекреаційної діяльності в районі. Найбільші центри.
6. Проблеми розвитку рекреації в Причорноморському районі.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Якими особливостями відрізняється клімат Південного узбережжя Криму?
2. На лікуванні яких захворювань спеціалізуються кліматичні курорти Криму?
3. Які види терапії використовують для лікування й оздоровлення рекреантів у Криму?
4. Назвіть і покажіть відомі вам об'єкти природно-заповідного фонду в Причорноморському районі.
5. Які види туризму отримали розвиток у районі? На базі яких ресурсів?

6. Які центри Криму та інших областей Причорноморського району пов'язані з іменами видатних людей?
7. Поясніть особливості територіальної організації рекреації у Причорноморському районі.
8. Які передумови для розвитку етнічного туризму існують у Причорноморському районі?

Рекомендована література: 12, 24, 28, 29, 40, 48, 55, 57, 58.

Заняття 12. ХАРАКТЕРИСТИКА КАРПАТСЬКО-ПОДІЛЬСЬКОГО РЕСУРСНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО РАЙОНУ

Мета: дослідити передумови формування, спеціалізацію й особливості територіальної організації Карпатсько-Подільського ресурсно-рекреаційного району України.

Завдання для попередньої підготовки: складіть табличний конспект для характеристики району за схемою заняття 11.

Запитання для співбесіди

1. Карпатсько-Подільський ресурсно-рекреаційний район: склад та особливості ГП та ЕГП, основні підрайони. Природно-ресурсний потенціал району.
2. Антропогенні рекреаційні ресурси району як фактор його рекреаційної привабливості.
3. Соціально-економічні передумови розвитку рекреаційної діяльності в районі.
4. Рекреаційна спеціалізація та особливості територіальної організації рекреаційної діяльності в районі. Найбільші центри.
5. Проблеми розвитку рекреації в Карпатсько-Подільському ресурсно-рекреаційному районі.

Завдання 1. Нанесіть на контурну карту найважливіші центри рекреації (туризму) Карпатсько-Подільського ресурсно-рекреаційного району: Львів, Трускавець, Моршин, Галич, Рахів, Яремча, Свалява, Ужгород, Мукачеве, Чернівці, Івано-Франківськ, Коломия, Кременець, Почаїв, Хмельник, Кам'янець-Подільський, Хотин.

Індивідуальні завдання. 1. Зробіть комп'ютерну презентацію на тему: „Природно-ресурсний рекреаційний потенціал Карпатсько-Подільського ресурсно-рекреаційного району”.

2. Підготуйте повідомлення: „Етнічний туризм у Карпатах”.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Які бальнеологічні ресурси дозволяють розвивати курортну справу в Карпатсько-Подільському ресурсно-рекреаційному районі?
2. Які види спортивного туризму отримали розвиток у районі? На базі яких ресурсів?
3. Назвіть відомі вам об'єкти природно-заповідного фонду (заповідники, національні парки, пам'ятки природи тощо) в районі.
4. Визначте передумови розвитку в районі таких видів туризму як сільський, ностальгійний, етнічний, релігійний.
5. Які об'єкти історико-культурної спадщини в Карпатсько-Подільському районі ви би запропонували для пізнавального туризму?
6. Охарактеризуйте роль Карпат у становленні й розвитку рекреації (туризму) у районі.
7. Які регіони в складі Карпатсько-Подільського району й чому найбільш привабливі для туристів?

Рекомендована література: 12, 24, 28, 29, 40, 48, 55, 57, 58.

**Заняття 13. ХАРАКТЕРИСТИКА
ПОЛІСЬКО-СТОЛИЧНОГО ТА ХАРКІВСЬКОГО
РЕСУРСНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РАЙОНІВ**

Мета: дослідити передумови формування, спеціалізацію й особливості територіальної організації Полісько-Столичного та Харківського ресурсно-рекреаційних районів України.

Завдання для попередньої підготовки: складіть табличний конспект для характеристики районів (див. заняття 11).

Запитання для співбесіди

1. Полісько-Столичний ресурсно-рекреаційний район: склад та особливості ГП та ЕГП, основні підрайони.
2. Природно-ресурсний рекреаційний потенціал Полісько-Столичного ресурсно-рекреаційного району.
3. Антропогенні рекреаційні ресурси району як фактор його рекреаційної привабливості.
4. Соціально-економічні передумови розвитку рекреаційної діяльності в районі.
5. Рекреаційна спеціалізація та особливості територіальної організації рекреаційної діяльності в районі. Найбільші центри рекреації (туризму).
6. Проблеми розвитку рекреації в Полісько-Столичному ресурсно-рекреаційному районі.
7. Харківський ресурсно-рекреаційний район: ресурсно-рекреаційний потенціал, спеціалізація, основні центри.

Індивідуальні завдання

1. Зробіть комп'ютерну презентацію Полісько-Столичного ресурсно-рекреаційного району.
2. Підготуйте повідомлення на тему: „Роль столиці у формуванні рекреаційної спеціалізації Полісько-Столичного ресурсно-рекреаційного району”.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Які природні ресурси, їх властивості: а) сприяють; б) заважають розвитку рекреації в Полісько-Столичному районі?
2. Яка особливість ЕГП району суттєво впливає на розвиток туризму? Відповідь аргументуйте.
3. Покажіть на карті найважливіші гідрологічні об'єкти Полісько-Столичного району, що мають рекреаційне значення.
4. Визначте види рекреації (туризму), які, на ваш погляд, є перспективними для розвитку рекреаційно-туристської справи в районі. Відповідь обґрунтуйте.
5. Назвіть і покажіть на карті відомі вам об'єкти природно-заповідного фонду (природні та біосферні заповідники, національні парки тощо) району.
6. Через які поселення Полісько-Столичного району мають пройти такі екскурсійно-туристичні маршрути: „Гетьманські столиці”, „Історія Київської Русі”, „Шляхами Шевченка й Гоголя”?

Рекомендована література: 12, 24, 28, 29, 40, 48, 55, 58, 59.

Заняття 14. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИДНІПРОВСЬКО-ДОНЕЦЬКОГО РЕСУРСНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО РАЙОНУ

Мета: дослідити передумови формування, спеціалізацію й особливості територіальної організації Придніпровсько-Донецького ресурсно-рекреаційного району України.

Завдання для попередньої підготовки: складіть табличний конспект для характеристики районів (див. заняття 11)

Перший варіант проведення заняття – *співбесіда за планом:*

1. Придніпровсько-Донецький ресурсно-рекреаційний район: склад та особливості ГП та ЕГП, основні підрайони.
2. Природні та антропогенні рекреаційні ресурси району.
3. Рекреаційна спеціалізація та особливості територіальної організації рекреаційної діяльності в районі. Найважливіші центри.
4. Проблеми розвитку рекреаційно-туристської галузі в Придніпровсько-Донецькому районі.

Другий варіант проведення заняття – **змагання між двома підгрупами** на найкраще знання пам'яток рідного краю (Луганської області).

Третій варіант проведення заняття – **тематична екскурсія** з відвідуванням екскурсійно-туристичних об'єктів (пам'яток) у межах м. Луганська, або Луганської / Донецької областей.

Індивідуальне завдання. Підготуйте конспект 10-12 хвилинної краєзнавчої інформації для групи екскурсантів (туристів) на конкретному матеріалі одного з об'єктів (природного або антропогенного походження) обраного вами екскурсійного маршруту в межах Луганської області. Визначте тему та маршрут запропонованої екскурсії.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Які особливості ЕГП Придніпровсько-Донецького району є сприятливими для розвитку рекреації (туризму)?
2. Порівняйте природну складову розвитку рекреації в Придніпровсько-Донецькому районі та інших, раніше вивчених вами районів.
3. Які групи історико-культурних рекреаційних ресурсів найкраще представлені у Придніпров'ї та на Донеччині?

4. Які бальнеологічні ресурси є у Придніпровсько-Донецькому та Харківському районах?
5. Які місця або туристичні центри Придніпровсько-Донецького та Харківського районів і чому ви би порекомендували відвідати своїм друзям?
6. Які подієво-інформаційні рекреаційні ресурси вашої місцевості використовуються для проведення екскурсій?

Рекомендована література: 12, 24, 28, 29, 40, 48, 55, 58.

Заняття 15. ТУРИСТСЬКІ МАКРОРЕГІОНИ СВІТУ. ХАРАКТЕРИСТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО МАКРОРЕГІОНУ

Мета: ознайомитись з основними туристськими макрорегіонами й субрегіонами світу; дослідити фактори формування, спеціалізацію Європейського макрорегіону, географію найважливіших центрів та туристських потоків.

Запитання для співбесіди

1. Виділення туристсько-рекреаційних регіонів світу (підхід WTO). Рейтинг туристських макрорегіонів за кількістю туристських прибуттів та за обсягом надходжень від туризму.
2. Рекреаційно-туристичне районування Європи.
3. Передумови й фактори сприяння розвитку рекреації й туризму в Європі.
4. Спеціалізовані рекреаційно-туристські райони Європи. Найважливіші курорти й туристські центри.
5. Особливості географії туристських потоків.

Завдання 1. Нанесіть на контурну карту найвідоміші курорти Європейського туристського макрорегіону:

Карлови Вари (Чехія), Будапешт, Егер (Угорщина), Баден-Баден (Німеччина), Віші, Шамоні, Гренобль, Лазурне узбережжя, Ніцца, Канни, Сен-Троpez (Франція), Давос, Баден, Лезен (Швейцарія), Вілароша, о-ва Мадейра, Азорські о-ви (Португалія), Канарські та Балеарські острови, о. Мальорка (Іспанія), о. Радос (Греція), о. Капрі, о. Иск'я, Сан-Ремо, Кортина д'Амнецо (Італія), Закопане, Сопот (Польща), Дубровнік (Хорватія), Варна, Бургас, Золоті піски (Болгарія). Юрмала (Латвія), Клайпеда, Паланга, Друскининкай (Литва).

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Які критерії покладено в основу поділу світу на рекреаційно-туристські макрорегіони за схемою WTO?
2. Назвіть і покажіть на карті країни, які входять до складу Європейського макрорегіону.
3. Поясніть світове лідерство Європейського макрорегіону в розвитку міжнародного туризму.
4. Які спеціалізовані райони туризму виділяють у Європейському макрорегіону?
5. Назвіть закономірності географічного розподілу туристських потоків у регіоні.
6. Який вплив на розвиток міжнародного туризму в Європі справило розширення країн Шенгенської зони?
7. Поясніть стрімкий розвиток туризму в Туреччині.

Рекомендована література: 2, 3, 21, 25, 27, 28, 35, 43.

Заняття 16. ХАРАКТЕРИСТИКА АМЕРИКАНСЬКОГО ТУРИСТСЬКОГО МАКРОРЕГІОНУ

Мета: дослідити фактори формування, спеціалізацію Американського туристського макрорегіону, географію найважливіших центрів та особливості спрямування туристських потоків.

Запитання для співбесіди

1. Склад Американського туристського макрорегіону, його місце у світовому туристичному просторі.
2. Передумови й фактори розвитку туризму в Американському макрорегіоні.
3. Основні види туризму, спеціалізовані райони.
4. Проблеми розвитку туризму в країнах Центральної та Південної Америки.

Завдання 1. Користуючись літературними й картографічними джерелами, заповніть таблицю „Туристська спеціалізація субрегіонів Америки” за формою:

<i>Субрегіони</i>	<i>Види туризму</i>	<i>Райони, центри</i>
Північна Америка		
Центральна Америка		
Країни Карибського басейну		
Південна Америка		

Індивідуальне завдання. Підготуйте реферат (повідомлення) на одну з тем: „Індустрія розваг у США”, „Національні парки США”.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Поясніть переважання внутрішнього туризму над зовнішнім в Американському туристському макрорегіоні.
2. На прикладі різних субрегіонів Америки охарактеризуйте вплив фактору ГП та ЕГП на розвиток туризму.
3. Охарактеризуйте природну складову рекреаційного потенціалу країн Центральної Америки та Карибського басейну.
4. Які види туризму й на базі яких ресурсів отримали найбільший розвиток у Північній Америці?

5. Визначте особливості географії туристських потоків в Америці.
6. Назвіть і покажіть на карті найвідоміші національні парки США.
7. Які чинники стримують розвиток рекреаційно-туристичного комплексу в Бразилії та інших країнах Південної Америки?
8. Які види туризму мають найкращі передумови в Південноамериканському субрегіоні?

Рекомендована література: 2, 3, 21, 25, 27, 28, 35, 43.

Заняття 17. ХАРАКТЕРИСТИКА АЗИАТСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО, АФРИКАНСЬКОГО ПІВДЕННОАЗІАТСЬКОГО ТА СЕРЕДНЬОСХІДНОГО ТУРИСТСЬКИХ МАКРОРЕГІОНІВ

Мета: з'ясувати особливості розвитку туризму в Азіатсько-Тихоокеанському, Південноазіатському, Африканському та Середньосхідному макрорегіонах; виявити особливості географії міжнародного туризму.

Запитання для співбесіди

1. Азіатсько-Тихоокеанський макрорегіон: склад, причини високих темпів розвитку туризму, спеціалізація та особливості розподілу туристичних потоків.
2. Південноазіатський регіон: туристська спеціалізація, проблеми та перспективи розвитку туризму.
3. Африканський макрорегіон: рекреаційно-туристський потенціал, головні туристські райони й їх спеціалізація.
4. Середньосхідний макрорегіон: склад, ресурсний потенціал, провідні туристичні центри та їх спеціалізація.
5. Особливості географії туристських потоків.

Завдання 1. Нанесіть на контурну карту туристські макрорегіони світу та субрегіони в їх складі за схемою ВТО.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Які країни є провідними щодо розвитку туризму в Азіатсько-Тихоокеанському макрорегіоні?
2. Які причини зумовили зростання рейтингу Китаю в міжнародних туристських потоках?
3. Поясніть переважання в'їзного туризму над виїзним у країнах АТР, Південноазіатського та Африканського макрорегіонів.
4. На яких видах туризму спеціалізуються країни: Єгипет, Таїланд, Об'єднані Арабські Емірати, Сінгапур?
5. Які фактори заважають розвитку внутрішньорегіонального туризму в країнах Африки?
6. У чому проявляється вплив ісламських традицій на розвиток туризму в арабських країнах?
7. Які негативні наслідки має туризм для країн, що розвиваються?

Рекомендована література: 2, 3, 15, 21, 25, 26, 27, 28, 35, 43.

ЗАПИТАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Модуль А

Тема: *Методологічні засади рекреаційної географії*

1. Що є об'єктом і предметом дослідження рекреаційної географії?
2. Яке місце посідає рекреаційна географія в системі географічних наук? З якими науковими дисциплінами вона має тісні зв'язки?
3. У чому полягає практичне значення рекреаційної географії?
4. У чому специфіка підходу до вивчення рекреації в географічній науці?
5. Які завдання вирішує рекреаційна географія?
6. Які методи дослідження застосовують у рекреаційній географії?
7. У чому причини підвищення попиту на рекреацію в другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст.?

Тема: *Основні поняття й терміни рекреаційної географії*

1. Що розуміють під терміном *рекреація*? Як співвідносяться поняття *відпочинок*, *рекреація*, *туризм*, *екскурсія*, *міграція*? Охарактеризуйте їх спільні риси й відмінності.
2. Що розуміють під поняттям *вільний час*? Що вам відомо про концепцію „вільного часу” в рекреаційній географії?
3. Назвіть характерні ознаки рекреації.
4. Які функції виконує рекреація? Розкрийте зміст кожної функції.
5. У чому проявляється економічна функція рекреації?
6. Поясніть особливості рекреації як виду діяльності.
7. Що становить собою рекреаційна діяльність?
8. Поясніть зміст понять *об'єкти рекреації*, *суб'єкти рекреації*.

9. Що розуміють під рекреаційними потребами населення? Для чого необхідно досліджувати рекреаційні потреби населення? Яким чином їх досліджують?
10. Які фактори впливають на формування рекреаційних потреб населення?

Тема: Систематизація рекреаційної діяльності

1. Як систематизують рекреацію за тривалістю відпочинку? Що розуміють під рекреаційним циклом? Які виділяють цикли?
2. Що розуміють під рекреаційним заняттям? Які групи рекреаційних занять виділяють залежно від їх функції?
3. Які види рекреаційної діяльності виділяють за характером організації, метою, правовим статусом, статусом мігрантів?
4. Які види рекреаційної діяльності виділяють залежно від вікової структури рекреантів, кількості учасників, тривалості, способів пересування тощо?

Тема: Рекреаційний потенціал території

1. Що являють собою рекреаційні ресурси? У чому полягає історичність цього поняття? Як систематизують рекреаційні ресурси?
2. Поясніть відмінності між поняттями рекреаційні умови і рекреаційні ресурси.
3. Як класифікують природні рекреаційні ресурси? Наведіть для кожного виду характеристики, які мають значення для рекреації.
4. Як систематизують антропогенні рекреаційні ресурси? Наведіть для кожного виду ресурсів приклади.
5. Що розуміють під природно-антропогенними рекреаційними ресурсами?
6. Які основні етапи передбачає процедура оцінки рекреаційних ресурсів?
7. Для чого під час проведення оцінки рекреаційних ресурсів необхідно виділяти суб'єкта рекреації?

8. Як оцінюють ефективність використання: а) природних, б) антропогенних рекреаційних ресурсів?

Модуль Б

Тема: Рекреаційне районування й районування

1. Дайте визначення поняття *рекреаційний район*. Назвіть ознаки рекреаційного району.
2. Що розуміють під рекреаційним районуванням? З якою метою здійснюють рекреаційне районування території?
3. У чому полягає процес рекреаційного районування? У чому відмінності між поняттями *рекреаційне районування* і *рекреаційне районування*?
4. Назвіть основні таксономічні одиниці рекреаційного районування й дайте визначення кожної з них. Наведіть приклади таксонів.
5. Що розуміють під територіальною рекреаційною системою? Назвіть компоненти такої системи.
6. Чим відрізняються поняття *рекреаційне господарство* і *рекреаційний комплекс*?
7. Які фактори впливають на формування рекреаційних районів?
8. Охарактеризуйте роль природної основи у формуванні рекреаційних районів.
9. Охарактеризуйте роль соціальної компоненти у формуванні рекреаційних районів.

Тема: Екологічні проблеми рекреаційної діяльності й освоєння територій

1. Наведіть приклади позитивного й негативного впливу рекреаційного природокористування на природні комплекси в межах територій рекреаційного освоєння.
2. У чому суть екологічної проблеми рекреаційного природокористування?
3. Що розуміють під раціональним рекреаційним природокористуванням?

4. Що розуміють під стійкістю природних територіальних комплексів? Що таке рекреаційна дигресія? Чим вона обумовлена?
5. Що таке рекреаційне навантаження на природні територіальні комплекси? Яке навантаження називають: а) припустимим; б) критичним; в) неприпустимим?
6. Як визначають рекреаційне навантаження на природні територіальні комплекси?
7. Що розуміють під рекреаційною ємністю території? Яке практичне значення має визначення рекреаційної ємності території?
8. Назвіть методи регулювання рекреаційного навантаження на природні територіальні комплекси.
9. Назвіть механізми політики раціонального рекреаційного природокористування.

Тема: Рекреаційне районування території України

1. Охарактеризуйте кліматичні рекреаційні ресурси України.
2. Які ресурси називають бальнеологічними? Охарактеризуйте бальнеологічні ресурси України й ареали їх поширення.
3. Які рекреаційні ресурси називають орографічними? Охарактеризуйте орографічні ресурси України.
4. Які природні об'єкти або їх властивості належать до категорії гідрологічні рекреаційні ресурси? Які характеристики цього виду ресурсів мають важливе значення для рекреації?
5. Яку роль відіграють ресурси флори й фауни в розвитку рекреації? Охарактеризуйте біологічні рекреаційні ресурси України.
6. Які компоненти природи утворюють ландшафт? Яка характеристика ландшафтів є найважливішою для рекреації?
7. Охарактеризуйте історико-культурні рекреаційні ресурси України?

8. Які регіони України перспективні для розвитку:
а) спелеотуризму; б) етнографічного туризму;
в) релігійного туризму?
9. Охарактеризуйте природні й антропогенні передумови формування й розвитку Причорноморського рекреаційного району. Які види рекреації складають його спеціалізацію?
10. Охарактеризуйте природні й антропогенні передумови формування й розвитку Кримського рекреаційного підрайону. Які види рекреації складають його спеціалізацію?
11. Охарактеризуйте природні й антропогенні передумови формування й розвитку Карпатського рекреаційного району? Які види рекреації складають його спеціалізацію?

Тема: Туристські макрорегіони світу. Географія туристських потоків

1. Які природні, культурно-історичні, соціально-економічні, економіко-географічні й політичні фактори сприяли розвитку рекреації й туризму в зарубіжній Європі?
2. Назвіть і охарактеризуйте основні рекреаційно-туристські райони Європи (Західний, Південний, Центрально-Східний і Північний).
3. Охарактеризуйте спеціалізований приморський рекреаційно-туристський район Середземномор'я.
4. Охарактеризуйте спеціалізований приморський рекреаційно-туристський район прибережної зони Атлантичного океану.
5. Охарактеризуйте спеціалізований приморський рекреаційно-туристський район Північного та Балтійського морів.
6. Назвіть найвідоміші курортно-рекреаційні райони Близького Сходу, Азіатсько-Тихоокеанського регіону, Америки, Африки й укажіть їхню спеціалізацію.
7. Охарактеризуйте географію міжрегіональних туристських потоків.

СЛОВНИК ПОНЯТЬ І ТЕРМІНІВ

Агротуризм – 1) форма сільського туризму, яка тісно пов'язана із сільським господарством (тваринництвом, городництвом, рибальством тощо); 2) туризм із метою розваг, відпочинку й оздоровлення в сільській місцевості, який передбачає використання сільського присадибного або фермерського господарства як головного засобу розміщення туристів. Агротуризм поєднує активний відпочинок на природі й добровільну участь відпочиваючих у сільськогосподарських роботах.

Антропогенне навантаження – зовнішній прямий та опосередкований вплив людей, господарства на природний комплекс у цілому та окремі його компоненти та елементи. **А.н.** зумовлює деформацію та зміни в елементах природного комплексу.

Антропогенні рекреаційні ресурси (культурно-історичні) – це культурні об'єкти, пам'ятки історії, архітектури, археології, етнографічні особливості території, що є важливим засобом задоволення потреб пізнавально-культурної рекреації.

Атрактивність – від лат. „той, що притягує до себе”, „привертає увагу” – зовнішня привабливість рекреаційного об'єкта. Атрактивність, як інтегральний показник, що комплексно враховує всі сторони приваблюючої здатності об'єкту, може бути виражена у кількості осіб, яку об'єкт притягує протягом певного проміжку часу, або в умовних балах.

Бальнеологічні ресурси – мінеральні води, грязі (пелоїди), озокерит, що мають лікувальні властивості. У курортології термін *бальнеологічні ресурси* поширюється лише на мінеральні води.

Біотичні рекреаційні ресурси – ресурси живої природи (флористичні та фауністичні), що сприяють лікуванню й оздоровленню, а також задоволенню духовних потреб людини та організації окремих видів туризму.

Відновлення природних (рекреаційних) ресурсів – природний (регульований і нерегульований) та штучний процес

прирощення запасів рекреаційних ресурсів, відновлення якісних їх характеристик.

Відпочинок – 1) вільний від роботи час, призначений для відновлення сил і працездатності, протягом якого людина перебуває в стані спокою або виконує ненапружену діяльність; 2) будь-яка людська діяльність, яка не спрямована на задоволення фізіологічних потреб.

Вільний час – частина позаробочого часу, не пов'язана із задоволенням природних (фізіологічних) потреб і вимушеною діяльністю нетрудового характеру.

Водні рекреаційні ресурси – моря, озера, річки, водосховища, ставки, придатні для водних видів відпочинку, туризму й спорту.

Все включено (all inclusive) – система обслуговування в готелях, за умов якої харчування, напої і окремі види послуг не вимагають додаткової оплати. Різновидом даної системи обслуговування є система *max inclusive*, коли перелік додаткових послуг може бути істотно розширений і включати безкоштовне користування сауною, перукарнею, заняття різними видами спорту й т. ін.

Всесвітня туристська організація (World Tourism Organization) – універсальна міжурядова організація в сфері національного і міжнародного туризму, що відіграє провідну роль у глобальному туристському обміні та співробітництві в галузі туризму. Займається розробкою і впровадженням нормативно-правових актів стосовно туристської галузі, прогресивних наукових методів вивчення туристського господарства, виробляє рекомендації щодо статистичного та фінансового обліку показників туристської діяльності тощо. У 2011 р. до складу ВТО входить 154 країни. Штаб-квартира ВТО знаходиться в столиці Іспанії – Мадриді.

Гостинність – привітність та щедрість по відношенню до гостей, люб'язний їх прийом. У рекреації гостинність формується через якість надання послуг і передбачає такий їх рівень, який відповідає принципу „дім поза домом”.

Готельний ланцюг – група готелів, розмішених у декількох країнах, із загальним керівництвом, єдиною концепцією просування туристичного продукту на ринку послуг

і спільним торговим знаком. Більшість готельних підприємств світу входять в той чи інший готельний ланцюг.

Діловий туризм – тимчасове відрядження або поїздка в службових цілях, з метою участі к конференціях, конгресах, круглих столах, без отримання доходів у місці відрядження.

Екзотичність – ступінь контрастності (незвичності) місця відпочинку відносно постійного місця проживання.

Екологічний туризм – 1) вид активного відпочинку в межах неосвоєних територій і тих, що охороняються (національних парків, заповідників). Виконує не лише екологічні, а й важливі науково-пізнавальні, культурно-виховні та спортивно-оздоровчі функції; 2) цільові подорожі в місця з відносно незайманою природою й добре збереженою спадщиною; 3) відповідальна стосовно довкілля подорож до заповідних чи незмінених людською діяльністю природних територій із метою споглядання ландшафтів, чи вивчення їх окремих компонентів, милування ними, а також ознайомлення з біологічним різноманіттям, сучасними та історичними культурними пам'ятками, що трапляються під час подорожі (І. В. Смаль).

Екскурсанти – особи, яким надаються послуги з організації нетривалих (до 24 годин) подорожей територією країни у супроводі фахівця-екскурсовода за заздалегідь складеними маршрутами з метою ознайомлення з пам'ятками історії, культури, природи, з музеями, іншими визначними місцями та подіями.

Екскурсія – тематичний маршрут, який передбачає відвідування визначних місць, певних об'єктів та місцевостей із метою отримання знань або естетичної насолоди й оздоровлення. Екскурсія має такі *характерні риси*: тривалість у часі від години до однієї доби; наявність екскурсантів та екскурсовода; цілеспрямований показ екскурсійних об'єктів і супроводжувальна розповідь екскурсовода; наявність певної теми; пересування учасників відповідно до заздалегідь укладеного маршруту.

Елементи територіальної структури рекреаційної системи – пункт, центр, вузол, підрайон, район, зона.

Елітний туризм – туризм для обраних, який має, зазвичай, високу вартість.

Естетична оцінка ландшафту – визначення розміру (інтенсивності) позитивних емоцій, що сприятливо впливають на самопочуття людини. Здійснюється з урахуванням уявлень про навколишнє природне середовище представників різних статевих-вікових, соціальних, майнових, національно-релігійних груп.

Заказник – ділянка, у межах якої постійно або тимчасово заборонено окремі види й форми господарської діяльності для забезпечення охорони одного або багатьох видів тварин, рослин, водних, лісових, земельних об'єктів і т. ін.

Заповідання – вилучення певного простору в природі або якогось об'єкта зі сфери звичайної господарської діяльності аж до повної заборони відвідування людьми для досягнення особливих, нетрадиційно-економічних, соціальних та екологічних цілей.

Заповідник – природоохоронна установа, територія й акваторія якої поєднує природні комплекси й об'єкти, що становлять унікальну екологічну цінність, повністю виключена з будь-якої господарської діяльності, призначена для використання в природоохоронних, наукових та науково-просвітницьких цілях. На відміну від національних парків, заказників, заповідники мають обмежене рекреаційне використання, в основному тільки освітнє.

Землі рекреаційного призначення – виділені в установленому порядку ділянки землі, що призначені й використовуються для організованого масового відпочинку й туризму населення. На землях рекреаційного призначення забороняється діяльність, що перешкоджає використанню їх за цільовим призначенням.

Індустрія розваг – сфера підприємництва, що розвивається в межах рекреаційно-туристичного інфраструктурного комплексу і поєднує розважальні заклади (парки атракціонів, гральні заклади, нічні клуби, ресторани, бари, шоу тощо).

Інсенів-туризм – вид ділового туризму; туристичні корпоративні поїздки, які організуються великими приватними

фірмами на винятково пільгових умовах або безкоштовно для заохочення, нагороди своїх службовців, партнерів або клієнтів.

Класифікація рекреаційної діяльності – це виділення внутрішньо однорідних таксонів рекреаційної діяльності за прийнятими критеріями.

Кліматичні рекреаційні ресурси – кліматичні умови, що сприяють організації лікування та відпочинку людей: комфортні умови температури, вологості, сонячного випромінювання й т. ін.

Комфортність ландшафту – властивість ландшафту викликати суб'єктивне почуття й об'єктивний стан спокою в навколишньому природному середовищі, що заспокоює нервову систему і забезпечує весь комплекс здоров'я людини.

Критичне навантаження на природний територіальний комплекс (ПТК) – таке рекреаційне навантаження, що викликає незворотні зміни в природному територіальному комплексі, коли втрачається його здатність до самовідновлення.

Курорт – місцевість, яка має природні лікувальні фактори й необхідні умови для їхнього використання з лікувально-профілактичною метою. Основні лікувальні фактори – це ландшафтно-кліматичні умови, лікувальні грязі й мінеральні води.

Максимальна рекреаційна ємність території – це добуток припустимого рекреаційного навантаження й площі конкретної ТРС.

Мінеральні води – підземні води, які завдяки великому змісту розчинних газів, високій загальній мінералізації, наявності певних терапевтичних іонів або підвищеній температурі, придатні для використання в лікувальних цілях.

Національний парк – резервація, територія або акваторія з унікальними природними об'єктами, відвідування якої дозволяється лише в пізнавальних, наукових, освітніх і культурних цілях. У деяких випадках національний парк – аналог заповідника, від якого принципово відрізняється допуском відвідувачів для відпочинку.

Неприпустиме рекреаційне навантаження – таке навантаження, у результаті якого вже відбулися незворотні зміни ПТК.

Норма рекреаційного навантаження – це навантаження, що вимірюється кількістю людей (рекреантів) на одиницю площі, наприклад, людино-година/га.

Ностальгійний туризм – (ностальгія – від грецького „туга за батьківщиною, духовна слабкість за минулим”) вид туризму, що здійснюється людьми на місце свого історичного проживання (до родичів, на батьківщину свою або батьків). Особливе значення цей вид туризму має для країн, частина населення яких проживає за кордоном (Польща, Ізраїль, країни СНД).

Об’єкт науки – те, що вивчає певна галузь науки; об’єктивне матеріальне явище або категорія духовного порядку, що існує незалежно від дослідника й підлягає вивченню.

Об’єкти рекреації – матеріальні тіла, системи, процеси, явища, що створюють умови рекреаційної діяльності, формують її матеріальну основу.

Організована (планова) рекреація – відпочинок, організований туристськими фірмами або клубами (зазвичай, на умовах попередньої оплати).

Оцінка культурного комплексу – експертна процедура, що проводиться для встановлення ієрархічного місця культурного об’єкта у світовій та вітчизняній культурі й визначення необхідного й достатнього часу на огляд туристичного об’єкта.

Предмет дослідження науки – властивість, відношення, сторона об’єкта, які входять у практичну пізнавальну діяльність людини, або той кут зору, під яким пізнавально й практично досліджується об’єкт. Зміст предмета науки визначається суб’єктом пізнання (тобто тим, хто виступає в ролі дослідника) і обумовлюється вимогами практики. Тому предмет дослідження, на відміну від об’єкта пізнання, може змінюватись, тобто розширюватись.

Пригодницький туризм - вид туризму, пов’язаний з організацією нестандартних турів в екзотичні й екологічно чисті природні резервації, з незвичайними нетрадиційними транспортними засобами. До пригодницького туризму відносяться похідні експедиції, сафари-тури (полювання,

риболовля, фотополювання тощо), кругосвітне плавання (яхтінг).

Припустиме рекреаційне навантаження – таке максимальне навантаження, яке не призводить до деградації ПТК.

Природні рекреаційні ресурси – природні геосистеми, тіла і явища природи, що мають комфортні властивості для організації рекреаційної діяльності протягом певного часу, або на постійній основі.

Природно-заповідний фонд – ділянки гео- та акваторії й окремі об'єкти, що мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного та рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу, забезпечення фонових моніторингу довкілля. *До природно-заповідного фонду України належать такі території та об'єкти: природні – біосферні заповідники, природні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи; штучно створені – ботанічні сади, дендрологічні й зоологічні парки, пам'ятки садово-паркового мистецтва).* Ці об'єкти залежно від їх екологічної, історико-культурної й наукової цінності, можуть мати загальнодержавне або місцеве значення.

Рафтинг – сплав по гірських річках на човнах, катамаранах або плотах, не обладнаних моторними засобами.

Раціональне рекреаційне природокористування – це цілісний процес, що поєднує в собі організацію рекреаційної діяльності на основі використання природних ресурсів та умов, задоволення рекреаційних потреб населення й попередження негативних змін у довкіллі під впливом рекреаційної діяльності.

Рекреалогія – 1) міждисциплінарна наука про рекреаційні системи, оснований на наукових принципах екології людини; 2) наука про процеси й методи відновлення живих сил людини.

Рекреаційна географія – галузь географічної науки, що вивчає закономірності формування, функціонування, динаміки та розміщення територіальних рекреаційних систем усіх типів і рангів.

Рекреаційна дигресія – повна втрата окремими елементами ПТК або комплексу в цілому його лікувальних, чи інших цінних, з погляду рекреації, властивостей у процесі масового й тривалого рекреаційного використання.

Рекреаційна діяльність – різноманітна діяльність, зорієнтована на реалізацію рекреаційних потреб людей, суспільства.

Рекреаційна ємність території – показник, що виражається кількістю рекреантів, які протягом певного періоду можуть перебувати на певній території, не спричиняючи її дигресії.

Рекреаційна інфраструктура – сукупність споруд, будівель, систем і служб, необхідних для функціонування рекреаційної системи.

Рекреаційна освоєність території – стан розвитку рекреаційної функції в межах певної території (акваторії) за визначений період. Характеризується насиченістю території елементами рекреаційної інфраструктури, рекреаційним навантаженням, ступенем розвитку рекреаційного господарства, його зв'язками з іншими підсистемами.

Рекреаційне заняття – спосіб реалізації рекреаційної діяльності; внутрішньо цілісний, однорідний і неподільний елемент рекреаційної діяльності.

Рекреаційне навантаження – це агрегатний показник безпосереднього впливу рекреантів та функціонування рекреаційного господарства на природно-територіальні комплекси; вимірюється кількістю рекреантів, які відвідали певну ділянку ТРС за одиницю часу.

Рекреаційне природокористування – використання природних багатств для задоволення рекреаційних потреб населення.

Рекреаційне районоутворення – об'єктивний процес формування районів, для яких рекреаційна діяльність стає галуззю спеціалізації.

Рекреаційне районування – поділ території на таксономічні одиниці, що відрізняються між собою рекреаційною спеціалізацією, структурою рекреаційних ресурсів, особливостями їхнього використання та охорони.

Рекреаційний пункт – поселення, яке має одне підприємство рекреаційно-туристичної галузі (окремий санаторій, будинок відпочинку, кемпінг тощо).

Рекреаційний потенціал території – уся сукупність природних, культурно-історичних і соціально-економічних даностей, що створюють передумови для організації й проведення відпочинку й туризму.

Рекреаційний район – просторова суспільно-географічна система, яка характеризується спільністю природних і соціально-економічних умов рекреаційно-туристичної діяльності.

Рекреаційний центр – поселення, спеціалізацію якого формують декілька взаємозв'язаних підприємств рекреаційно-туристичної галузі.

Рекреаційний режим – послідовність елементарних рекреаційних занять із фіксацією їхньої тривалості та інтенсивності в загальному циклі рекреаційних занять.

Рекреаційні потреби людини – потреби у відновленні й розвитку фізичних і психічних сил людини, у її фізичному, інтелектуальному й духовному вдосконаленні.

Рекреаційні потреби суспільства – потреби в простому й розширеному відтворенні його соціально-трудового й соціально-культурного потенціалу.

Рекреаційні ресурси – природні й антропогенні геосистеми, тіла і явища природи, які мають комфортні властивості й споживчу вартість для рекреаційної діяльності й можуть бути використані для організації відпочинку та оздоровлення людей у фіксований час за допомогою наявних технологій і матеріальних можливостей.

Рекреація – розширене відтворення фізичних, інтелектуальних та емоційних сил людини шляхом відпочинку на лоні природи або під час туристичної поїздки (походу, екскурсії), пов'язаної з відвідуванням цікавих для оглядання місць.

Релігійний (сакральний) туризм – вид рекреаційно-туристичної діяльності, спрямований на духовне збагачення особи шляхом відвідування нею релігійних святинь. Різновидом релігійного туризму є паломництво.

Сільський туризм – форма активного відпочинку в сільській місцевості, тісно пов’язана із краєзнавчим, етнічним та культурним туризмом, де безпосередньо використовується привабливість сільської місцевості.

Соціальний туризм – різновид туризму, що здійснюється найменш забезпеченими верствами населення (школярами, молоддю, пенсіонерами, ветеранами війни й праці тощо) за кошти державних і недержавних благодійних організацій (фондів), які надають соціальну підтримку цим категоріям населення в реалізації їхнього права на відпочинок.

Спелеотуризм – спеціальні категорійні туристські походи, які передбачають проходження маршрутів по печерах та карстових порожнинах під землею.

Стійкість ТРС – здатність системи тривалий час протистояти зовнішнім руйнівним впливам.

Суб’єкти рекреації – люди, що здійснюють рекреаційну діяльність відповідно до своїх стандартів.

Територіальна рекреаційна система (ТРС) – форма організації рекреаційної діяльності на певній території, у межах якої досягається максимальний взаємозв’язок, просторова і функціональна координація різних підсистем, що здійснюють рекреаційну діяльність (за О. Г. Топчієвим). **ТРС** складається із взаємопов’язаних підсистем: групи відпочиваючих (туристів), рекреаційних комплексів, матеріальної бази й рекреаційної інфраструктури, обслуговуючого персоналу, органу управління, рекреаційного менеджменту й маркетингу. Цільовою функцією рекреаційної системи є найбільш повне задоволення рекреаційних потреб. Автором концепції ТРС є В. С. Преображенський.

Туризм – тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання на термін не менше 24 годин та не більше 1 року в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях без заняття оплачуваною діяльністю. Туризм – це також вид суспільної діяльності, спрямований на задоволення потреб людей, пов’язаних із відпочинком, відновленням здоров’я та задоволенням духовних запитів. У рекреаційній географії туризм розглядається як одна з форм рекреаційної діяльності.

Умови рекреаційного районоутворення – сукупність вимог до середовища з боку суб'єкта рекреації (населення та його груп), без яких неможливі концентрація на певній території рекреаційної діяльності й формування рекреаційного району.

Унікальність – ступінь рідкості й неповторності об'єктів і явищ. Унікальні рекреаційні об'єкти та явища внаслідок малого поширення екзотичні для значної кількості населення.

Цикл рекреаційних занять – взаємопов'язане та взаємозумовлене поєднання елементарних рекреаційних занять, що виникають на базі основного заняття.

ЗАПИТАННЯ ДО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

М о д у л ь А

1. Об'єкт і предмет дослідження рекреаційної географії.
2. Місце рекреаційної географії в системі географічних наук, її зв'язки з іншими науковими дисциплінами.
3. Поняття рекреації. Ознаки рекреації. Співвідношення понять: рекреація, дозвілля, відпочинок, міграція, туризм, екскурсія.
4. Функції рекреації.
5. Фактори, що впливають на розвиток рекреації.
6. Рекреаційна діяльність і рекреаційні заняття.
7. Рекреаційні потреби та їх диференціація для різних соціальних груп населення. Фактори, що впливають на формування рекреаційних потреб.
8. Цикли рекреаційної діяльності.
9. Класифікація рекреаційної діяльності.
10. Рекреаційний потенціал території. Рекреаційні ресурси та їх види.
11. Природні рекреаційні ресурси: визначення, роль і значення для розвитку рекреації, класифікація, характеристики.
12. Антропогенні рекреаційні ресурси: роль і значення для розвитку рекреації, класифікація.
13. Оцінка рекреаційних ресурсів: основні етапи, методика, проблеми оцінювання.
14. Соціально-економічна ефективність використання окремих рекреаційних ресурсів.

М о д у л ь Б

1. Рекреаційне районування. Мета рекреаційного районування. Районування як наукова процедура.
2. Рекреаційний район (регіон, зона) та його ознаки. Таксономічні одиниці рекреаційного районування. Методи рекреаційного районування.
3. Суть процесу районоутворення. Причини районоутворення.

4. Роль природної основи у формуванні рекреаційних районів.
5. Соціально-економічні передумови формування рекреаційних районів.
6. Вплив геополітичного й інших факторів на формування й розвиток рекреаційних районів.
7. Економіко-географічне положення як передумова формування рекреаційних районів.
8. Позитивний вплив рекреаційного районоутворення на розвиток території.
9. Рекреаційне природокористування та екологічна проблема. Приклади негативного й позитивного впливу рекреації на природні територіальні комплекси.
10. Поняття раціонального рекреаційного природокористування та його завдання.
11. Поняття екологічної дигресії природного територіального комплексу в рекреаційному районі..
12. Визначення рекреаційної ємності природно-територіального комплексу.
13. Поняття припустимого, критичного й неприпустимого навантаження на природний територіальний комплекс.
14. Регулювання рекреаційного навантаження на природний територіальний комплекс. Характеристика рекреаційних районів України (за планом: склад району, природні, природно-антропогенні, антропогенні рекреаційні ресурси, соціально-економічні передумови, рекреаційна спеціалізація, найважливіші рекреаційні центри).
15. Характеристика найважливіших рекреаційно-туристських районів світу (Західна Європа, Америка, Азійсько-Тихоокеанський регіон, Близький Схід, Африка).

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Протягом часу, відведеного на вивчення рекреаційної географії, й у відповідності до вимог модульно-рейтингової системи здійснюється контроль знань і умінь студентів.

Форми контролю знань і умінь

Робота в аудиторії:

1) на практичних (лабораторних) заняттях: усне опитування, термінологічні диктанти, виступ з повідомленнями, практичні роботи, у т.ч. картографічні, поточний тестовий контроль (максимальна кількість балів за роботу в аудиторії – 3 бали за кожний вид роботи);

2) модульний контроль (усього 2 контрольні роботи по 20 балів за кожну).

Позааудиторна самостійна робота:

3) *обов'язкова:* виконання в письмовій формі домашніх практичних завдань (максимальна кількість балів за одне практичне завдання – залежно від їх складності від 2 до 3 балів); виконання індивідуального завдання (5 балів);

4) *за ініціативою студента:* підготовка реферату (4 бали) та презентацій (5 балів) на пропоновані викладачем теми.

Виконання домашніх завдань перевіряється викладачем на кожному наступному занятті. Залік індивідуальних завдань здійснюється викладачем у кінці семестру.

У підсумку студент може набрати за всіма видами і формами робіт 120 балів (табл.1).

Таблиця 1

Розподіл балів за формами роботи

Форма роботи	Кількість балів
Робота в аудиторії (практикум)	34
Модульний контроль (2)	40
Самостійна робота	46
Разом (максимальна кількість балів)	120

Студенти, які в підсумку набрали необхідну для заліку суму балів (щонайменше 50 % від максимальної їх кількості),

отримують залік. Студенти, які отримали „не зараховано”, ліквідують академічну заборгованість з рекреаційної географії у порядку, передбаченому „Положенням про навчальний процес” університету.

Таблиця 2

Відповідність кількості балів, одержаних за модульну роботу, державній оцінці

Кількість балів	% засвоєного матеріалу	Оцінки за модульно-рейтинговою системою
Більше 18	90 – 100	відмінно
16 – 18	75 – 89	добре
10 – 15	50 – 74	задовільно
Менше 10	до 50	незадовільно

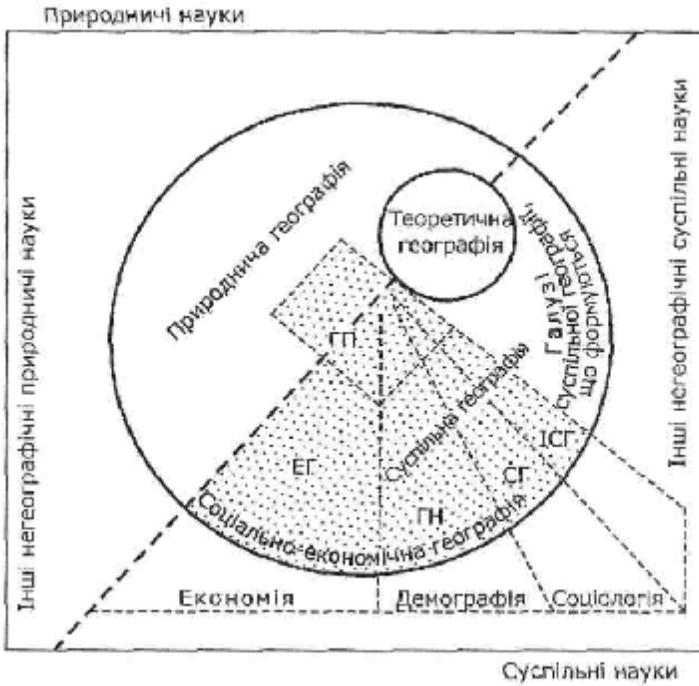
УВАГА! Якщо загальна кількість набраних *за семестр* балів складає *менше ніж 20 %* від встановленого для дисципліни максимуму (що за шкалою оцінювання ECTS відповідає рівню *FX*), **студент проходить повторно курс рекреаційної географії**. Необхідною умовою перескладання заліку є в такому разі попередньо виконана і оформлена в окремому зошиті самостійна робота. Вивчаючи повторно кожну з тем, що передбачені навчальною програмою дисципліни, студент у письмовій формі відповідає на запитання, наведені у посібнику на с. 71 – 76. Виконана індивідуально робота подається викладачеві для перевірки. Після отримання позитивної оцінки за виконану самостійну роботу, студент на загальних підставах у передбачений навчальним процесом термін складає залік з курсу „Рекреаційна географія”.

Успіхів у навчанні!

ДОДАТКИ

Додаток А.1

ЕГ – економічна географія; *ГН* – географія населення і розселення;

СГ – соціальна географія; *ГП* – географія природокористування;

ІСГ – інші суспільно-географічні науки

Рис. А.1. Класифікація суспільної географії за С. Я. Ниммик (1984 р.)

Додаток А.2

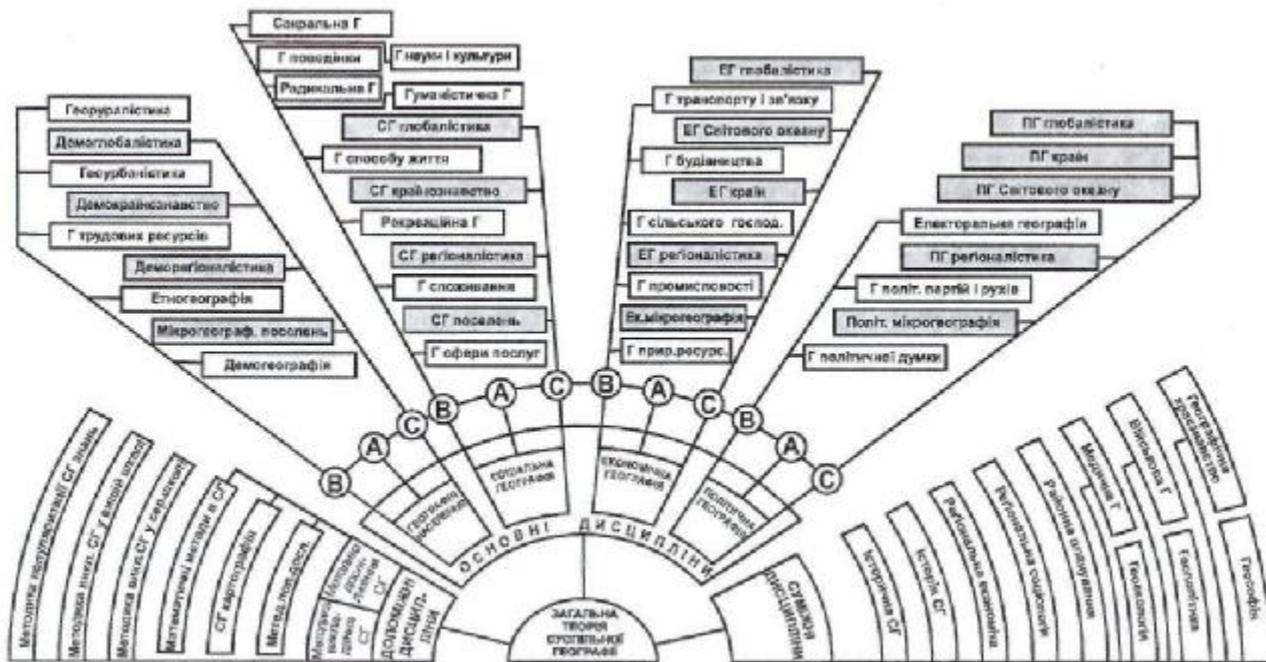

Рис. А.2. Класифікація суспільно-географічних дисциплін за О.І. Шаблієм (1997 р.)

Додаток Б.1

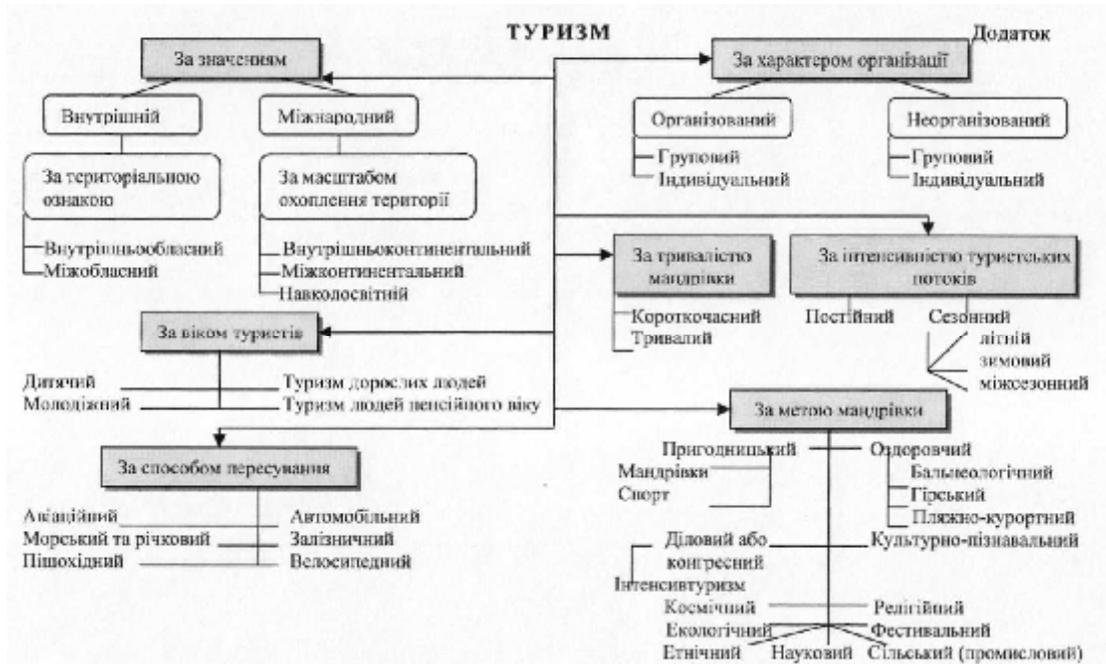

Рис. Б. Схема класифікації туризму за П. О. Чересніним (2003 р.)

**Систематика та структурування рекреаційної діяльності
за Ван Ціншеном і О. Г. Топчієвим, 2003**

Типи, види й підвиди рекреаційної діяльності¹
I. Організований відпочинок: I.1. – курортно-лікувальний I.2. – курортно-оздоровчий I.3. – спортивно-оздоровчий
II. Неорганізований відпочинок: II.1. – індивідуальний та сімейний II.2. – груповий II.3. – масовий
III. Туризм: III. 1. – пізнавальний III.1.A. – краєзнавчий III.1.B. – регіональний III.1.B. – міжнародний III.2. – історико-етнографічний III.3. – історико-культурний III.4. – ландшафтно-екологічний III.5. – спортивний III.5.A. – рибальство III.5.B. – мисливство III.5.B. – водно-спортивний III.5.Г. – альпінізм III.5.Д. – екстремальний III.6. – родинно-гостьовий III.7. – торговельний III.8. – діловий III.9. – науковий III.10. – громадсько-політичний III.11. – розважальний III.11.A – спортивно-видовищний III.11.B. – фестивально-видовищний III. 12 – релігійний

¹ I, II, III – типи; 1, 2, 3, ... – види А, Б, В, ... – підвиди

Додаток В

Таблиця В.1.

Біосферні заповідники України*

№ п/п	Заповідники	Регіон	Рік утворення
1	2	3	4
<i>Біосферні заповідники</i>			
1	„Асканія-Нова”	Херсонська	1898
2	Дунайський	Одеська	1981
3	Карпатський	Закарпатська	1968
4	Чорноморський	Херсонська	1927
<i>Природні заповідники</i>			
1	„Горгани”	Івано-Франківська	1996
2	Дніпровсько-Орільський	Дніпропетровська	1990
3	„Сланецький Степ”	Миколаївська	1996
4	Казантипський	АР Крим	1998
5	Канівський	Черкаська	1923
6	Карадазький	АР Крим	1979
7	Кримський	АР Крим	1923
8	Луганський, у т. ч. 4 відділення „Станично-Луганське” (Придінцівська заплава) „Стрільцівський степ” „Провальський степ” „Трьохізбенський степ”	Луганська Луганська Луганська Луганська Луганська	1968 1968 1968 1975 2008
9	„Медобори”	Львівська	1990
10	„Мис Мартьян”	АР Крим	1973
11	„Опукський”	АР Крим	1998
12	Поліський	Житомирська	1968
13	Рівненський	Рівненська	1999
14	„Розточчя”	Львівська	1984

1	2	3	4
15	„Український степовий”, у т. ч. 4 відділення „Михайлівська цілина” „Кам’яні могили” „Крейдова Флора” „Хомутовський степ” „Кальміуське”	Сумська Донецька, частково - Запорізька Донецька Донецька Донецька	1961 1926 1968 1988 1926 2008
16	Черемський	Волинська	2001
17	Ялтинський гірсько-лісовий	АР Крим	1973

* Відділення (філіали) наведено лише для Луганського та Українського степового заповідників

Таблиця В.2.

Національні природні парки України

№ п/п	Національні природні парки	Регіон	Рік створення
1	2	3	4
1	Азово-Сиваський	Херсонська, АР Крим	1993
2	„Великий Луг”	Запорозька	2006
3	Вижницький	Черновицька	1995
4	Галицький	Івано-Франківська	2004
5	Голосіївський	Київ	2007
6	„Гомільшанські ліси”	Харківська	2004
7	„Гуцульщина”	Івано-Франківська	2002
8	Деснянсько-Старогутський	Сумська	1999
9	Ічнянський	Чернігівська	2004
10	Карпатський	Івано-Франківська	1990
11	Мезинський	Чернігівська	2006
12	„Подільські Товтри”	Хмельницька	1996

Г	2	3	4
13	„Святі гори”	Донецька	1997
14	„Синевир”	Закарпатська	1989
15	Сколівські Бескіди	Львівська	1999
16	Ужанський	Закарпатська	1999
17	Шацький	Волинська	1983
18	Яворівський	Львівська	1998

Додаток Д.1

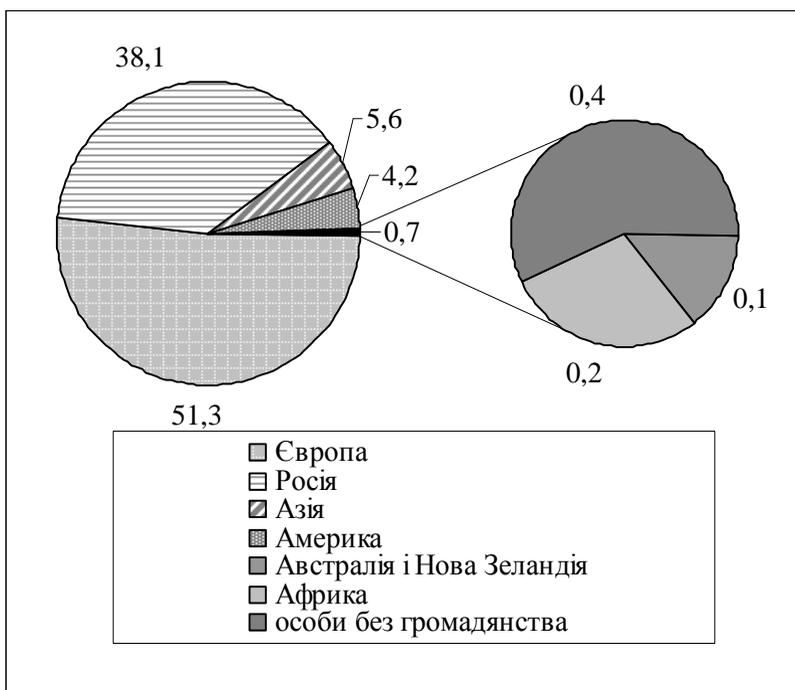

Рис. Д.1. Розподіл іноземних громадян, прибулих з метою туризму до України, по регіонах світу, у 2007 р.¹ (побудовано автором)

¹ За даними Держприкордонслужби України

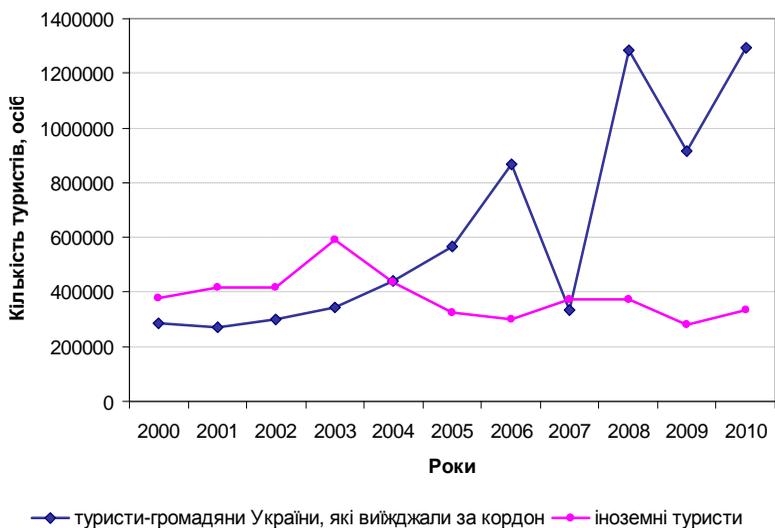

Рис. Д.2. Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України в 2000 – 2010 рр.¹ (побудовано автором)

¹ За даними Державної служби туризму і курортів України

АННОТАЦІЯ

Мельник І. Г. Рекреаційна географія : навч.-метод. посіб. посібник для студ. спец. „Географія”

Навчально-методичний посібник має на меті оптимізувати процес вивчення студентами-географами дисципліни „Рекреаційна географія”. Посібник містить програму і тематичний план дисципліни, тези лекцій, завдання практикуму, словник понять і термінів, завдання для самоконтролю, питання модульного контролю та критерії оцінювання знань студентів.

Призначено для студентів вищих навчальних закладів, які навчаються за спеціальністю „Географія”, й усіх, хто цікавиться сучасними проблемами рекреаційно-туристичної справи.

АННОТАЦИЯ

Мельник И.Г. Рекреационная география : учеб.-метод. пособие для студ. спец. „География”

Целью учебно-методического пособия является оптимизация процесса изучения студентами-географами дисциплины „Рекреационная география”. Пособие содержит программу и тематический план дисциплины, тезисы лекций, задания практикума, словарь понятий и терминов, задания для самоконтроля, вопросы модульного контроля и критерии оценивания знаний студентов.

Предназначено для студентов высших учебных заведений, которые обучаются по специальности „География”, и всех, кто интересуется современными проблемами рекреационно-туристического дела.

ANNOTATION

Melnyk I. G. Recreational Geography: Study Guide for the students of Geography speciality

The study guide purports to optimize the process of studying the Recreational Geography discipline by students-geographers. The guide contains program and thematic plan of the discipline, lectures thesis's, practicum tasks, terms and definitions dictionary, self-check assignments, module control questions and students' knowledge estimation criterion.

It is intended for the students of higher education institutions studying at the and to all those interested in the current issues of recreational and touristic matter.

Навчально-методичне видання

МЕЛЬНИК Ірина Геннадіївна

РЕКРЕАЦІЯ ГЕОГРАФІЯ

*Навчально-методичний посібник
для студентів спеціальності „Географія”*

За редакцією автора
Комп'ютерний макет – І. Г. Мельник

Здано до склад. 05.03.2012 р. Підп. до друку 04.04.2012 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 5,93. Наклад 300 прим. Зам. № 80.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. Тел./факс: (0642) 58-03-20.
e-mail: alma-mater@list.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.